

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI**

**YOKSULLUK VE VERGİ POLİTİKALARI:
TÜRKİYE ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ANALİZ**

Yüksek Lisans Tezi

Pelin TANYELİ

Ankara – 2014

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI**

**YOKSULLUK VE VERGİ POLİTİKALARI:
TÜRKİYE ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ANALİZ**

Yüksek Lisans Tezi

Pelin TANYELİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Serdal BAHÇE

Ankara – 2014

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI**

**YOKSULLUK VE VERGİ POLİTİKALARI:
TÜRKİYE ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ANALİZ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serdal BAHÇE

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(30/12/2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

TABLolar	6
KISALTMALAR	7
GİRİŞ	8
1. Yoksulluğun Tarihi, Tanımları ve Ölçümü	11
1.1. Yoksulluğun Ölçülmesi ve Ölçüm Sorunları	14
1.1.1. Yoksulluk Tanımları	14
1.1.2. Yoksulluk Ölçümleri	17
1.1.3. Ölçümlerde Karşılaşılan Sorunlar	20
2. Yoksulluk Konusunun Küresel Çapta Ele Alınmasına İlişkin Yakın Dönem Tarihçesi: Dünya Bankası ve UNDP	21
2.1. Dünya Bankası	21
2.2. UNDP	27
3. Yoksulluk ve Maliye Politikası Aracı Olarak Vergiler	32
3.1. Vergilendirme Yetkisi, Adalet ve Tarih	32
3.1.1. Vergilendirmede Adalet ve Eşitlik	34
3.2. Vergi Adaletine Ulaşmada Kullanılan Uygulamalar	35
3.2.1. Mali Güce Göre Ödeme	36
3.3. Dolaylı Vergiler ve Adalet	39
3.4. Yoksulluk Olgusuna İlişkin Genel Veriler	42
3.4. Yoksulluk Literatüründe Yer Alan Bazı Çalışmalar	45
4. Yöntem ve Veri Seti	47
4.1. Hesaplamalarda Kullanılan Yönteme İlişkin Bilgiler	51
4.2. Hesaplamalar ve Elde Edilen Sonuçlar	52
4.3. Esnekliklerin Hesaplanması Konusunda Literatürde Yer Alan Bazı Çalışmalar	58
SONUÇ	60
EK	63
KAYNAKÇA	68
ÖZET	75
ABSTRACT	76

TABLolar

Tablo 1 Türkiye'de Yoksulluk Verileri 2007-2012.....	13
Tablo 2 Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri.....	18
Tablo 3 Türkiye'de 2004-2012 Vergi Gelirleri - TL	41
Tablo 4 Türkiye'de 2004-2012 Vergi Gelirleri - %.....	41
Tablo 5 TÜİK Tarafından Açıklanan Yoksulluk Sınırları	42
Tablo 6 2003-2010 Yılları Arasındaki Yoksul Hane Sayısı ve Oranı	43
Tablo 7 2003-2010 Yılları Arasındaki Yoksul Nüfusu ve Oranı	43
Tablo 8 Tüm Haneler İçin Kişi Başına Gelir ve Harcama Arasındaki Fark	44
Tablo 9 Yoksul Haneler İçin Kişi Başına Gelir ve Harcama Arasındaki Fark	45
Tablo 10 Analizde Kullanılan Hane Halkı ve Birey Sayısı	47
Tablo 11 Analiz İçin Belirlenen Mal ve Hizmet Sepetinde Bulunan Unsurların Tüm Haneler ve Yoksul Haneler İçin Ağırlıkları	48
Tablo 12 Pirinç, Peynir, Şeker ve Çayın Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları	48
Tablo 13 Alkollü İçkiler, Erkek/Kadın Giyim ve Kiranın Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları.....	49
Tablo 14 Konut Bakım Onarım, Şebeke Suyu, Elektrik ve İlacın Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları.....	49
Tablo 15 Akaryakıt, Karayolu Taşımacılığı, İletişim ve Restoran Hizmetlerinin Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları	50
Tablo 16 Kuaför ve Bakım Hizmetleri ile Kişisel Bakım Ürünlerinin Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları.....	50
Tablo 17 Tüm Haneler İçin Hesaplanan Genel İstatistiki Veriler.....	51
Tablo 18 Yoksul Haneler İçin Hesaplanan İstatistiki Veriler	51
Tablo 19 Tüm Haneler ve Yoksul Haneler İçin Hesaplanan Talep Esneklikleri.....	53
Tablo 20 KDV %5'e Düşürüldüğünde Tüm Haneler İçin Sonuçlar	54
Tablo 21 KDV %5'e Düşürüldüğünde Yoksul Haneler İçin Sonuçlar	55
Tablo 22 KDV %1'e Düşürüldüğünde Tüm Haneler İçin Sonuçlar.....	56
Tablo 23 KDV %1'e Düşürüldüğünde Yoksul Haneler İçin Sonuçlar.....	57

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

HHBA: Hane Halkı Bütçe Anketleri

KDV: Katma Değer Vergisi

OECD: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

“Siz yardım edilmiş yoksullar istiyorsunuz, bizse ortadan kaldırılmış yoksulluk.”

Victor Hugo

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli bir sorun olarak yerini korumakta olan yoksulluk aynı zamanda bir insan hakları ihlali olarak da değerlendirilebildiği için incelenmesi ve çözüm bulunması açısından kayda değer bir konudur. Hem ulusal hem de uluslararası düzlemde bu soruna ilişkin çalışmalar, yardım programları ve faaliyetlerin yürütülmekte olması sorunun önemini vurgulamaya katkıda bulunan bir durumdur. Adil ve eşit bir dünyada yaşayabilmek için herkes için belirli bir refah seviyesinin sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla sorunun farklı boyutları ele alınarak yoksulların gelirlerinin artırılması anlamında doğrudan destekler ile kişilerin yetenek ve fırsatlarının artırılması için dolaylı destekler şeklinde birçok çözüm önerisi yoksulluk yazınında yerini almıştır. Bu çalışma konuya bir başka açıdan yaklaşmayı amaçlamakta ve yoksulların mevcut gelirleri ile yapabileceklerini; gelir desteği, yetenek ve fırsat artırımı çözümlerden ayrı olarak genişletmeyi sağlamaya yönelik bir öneri sunmaktadır.

“Sadece zayıf, aç, hasta, barıksız, topraksız, kötürüm ve dilenci değil, deli, mahkum, köle, kaçak, sürgün, sokak satıcısı ve asker de, sadece çileciler ve azizler değil, borsadaki düşüşten etkilenmiş milyoner, işten atılmış yönetim kurulu üyesi ve eserlerine alıcı bulamayan sanatçı da dahil olmak üzere dünyada kaybeden herkes yoksullar listesinde yer almaktadır” (Rahnema, 2008, s. 1367). Dolayısıyla yoksulluk gelişmiş ülkeler açısından kendi yoksul vatandaşlarının durumlarını iyileştirmeleri kadar diğer ülkelerdeki yoksulların durumlarından bulaşıcı hastalıklar, ucuz ve güvencesiz işgücünün emek piyasalarına etkileri ve güvenlik gerekçeleri ile

etkilenmeleri sebebiyle gündemde kendisine yer bulan önemli bir sorundur. Diğer yandan yoksulluk; ‘gelirin bölüşümü açısından iktisadi, yoksulların farklı bir toplumsal kategori oluşturmasından dolayı sosyolojik, yoksul olmanın sadece nesnel kriterlere bağlı olmaması, aynı zamanda öznel algılamayla da ilintili olması nedeniyle psikolojik, yoksulluğun ancak insanların yoksulluğu olarak anlam kazanması dolayısıyla antropolojik ve yoksullar ile yoksul olmayanların kentsel mekan kullanımları farklılaştığı için kent bilimsel özellikler taşıması’ (Şenses & Önder, 2006, s. 3) şeklinde farklı açılara sahip olması nedeniyle çok yönlü, çok katmanlı ve karmaşık bir sorundur.

Yoksul insanların en temelde maddi yönden sıkıntı çekmeleri ve yoksulluk sebebiyle ortaya çıkan bütün sorunların altında maddi yetersizliğin yatması yoksulluğun iktisadi boyutunu daha çok ön plana çıkarmaktadır. Bir ülkedeki vatandaşların adaletli ve kabul edilebilir bir refah düzeyine sahip bir ortamda yaşamaları devletin temel görevleri arasında olduğundan maliye politikası araçları yoksulluk sorununu çözmek için kullanılmaktadır. Bu amaçla, kamu harcamaları ve kamu gelirlerinde yoksulların yararına değişiklikler yapılması ulusal düzeyde çözümler sağlamaktadır. Özellikle kamu gelirlerinin elde edilmesi noktasında yatay ve dikey adalet kavramları dikkate alınarak en büyük gelir kalemi olan vergilerde yapılan değişiklikler yoksulların maddi gelirlerini doğrudan etkilediğinden önemli sonuçlar yaratabilmektedir. Bu çalışmada vergi politikası noktasında bir öneri geliştirerek kamu maliyesi ile yoksulluk arasında kurulması hedeflenen ilişkiye katkı sunulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda birinci bölümde; yoksulluk kavramının geçmişten günümüze şekillenişine ilişkin tarihsel süreç anlatılacak ve farklı yoksulluk tanımlarına yer verilecektir. Ardından yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan yöntemler ve bu yöntemlere getirilen eleştiriler ile yoksulluğun ölçülmesi sırasında karşılaşılan sorunlardan bahsedilecektir.

İkinci bölüm yoksulluk konusundaki küresel aktörlerden Dünya Bankası ve UNDP'nin bakış açılarına ilişkindir. Her iki kurumun da dünya şartlarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle yoksulluk olgusuna bakışları dönüşüme uğramış olduğundan söz konusu dönüşümler dönemler itibarı ile ele alınacaktır.

Üçüncü bölüm yoksulluk ile maliye politikası arasındaki ilişkide vergilerin rolünün incelenmesi amacıyla düzenlenmiştir. Vergiler de yoksulluk kavramı gibi zaman içinde farklı ideolojiler tarafından farklı şekil ve yöntemlerle uygulanmışlardır. Çalışmamız açısından esas olarak yoksulluk, adalet ve eşitlik kavramlarından bahsedilerek adaletli bir vergi sisteminde olması gerekenler ile sosyal adaletin sağlanması açısından kullanılan yöntemler dikkate alınacaktır. Ayrıca yoksul olgusunun rakamsal analizlerine ve literatürdeki bazı çalışmalara yer verilecektir.

Dördüncü bölümde yoksulların vergi oranlarındaki değişimlere olan tepkilerinin ölçülmesi amacıyla yapılan analiz için kullanılan veri seti ve seçilen yöntem hakkında bilgi verilip yapılan hesaplama ve analiz sonuçları hakkında bilgi verilecektir.

Sonuç kısmında hesaplamaların sonuçları yorumlanacak ve politika önerileri ifade edilecektir.

1. Yoksulluğun Tarihi, Tanımları ve Ölçümü

OECD'nin 2013 yılında yayınladığı “Yoksulluğu Bitirmek” başlıklı raporu yoksulluğu ‘çok eski zamanlardan beri var olan bir bela’ olarak tanımlamakla sözlerine başlamaktadır (Solheim, 2013, s. 15). Bu bela farklı devlet biçimleri ile beraber farklı şekiller almış ve zaman içinde tanımlamalar değişmiştir. Kapitalist üretim biçiminin yaygınlaşmasından önce “kabile tipi, feodal ve merkantilist yapılar” (Kovancı, 2003, s. 260) emeği, sanayileşmenin etkisi olmadığından, benzer şekillerde ele aldıkları için benzer yoksul tanımlarına sahip oldukları halde kapitalist üretimin işçinin emeği ile üretim arasındaki ilişkiyi dönüştürmesi yoksulluğu ve boyutlarını farklı bir niteliğe dönüştürmüştür. Yoksulluktan bir bela olarak bahsedilmesi de eski zamanlara atıf yapılmış olmakla birlikte yakın tarihin belleklerde yer alan biçiminin bir ifadesidir.

Uzak tarihe bakıldığında yoksulluğun sistematik bir şekilde ele alınmasının 17. yüzyılın başlarına rastladığı, John Locke, Adam Smith, Bentham, Malthus, Karl Marx ve Alfred Marshall gibi birçok düşünürün konu hakkında görüş bildirdiği görülmektedir (Şenses, 2013, s. 32-34). John Locke'un da aralarında bulunduğu liberal kuramcılar özel mülkiyetten yana olmuşlar ancak bu durumun sosyal refahı da dikkate alarak yoksulları dışlamaması gerektiğini savunmuşlarken Adam Smith bir ekonominin durumunun iyi olarak değerlendirilebilmesi için en yoksul yurttaşın durumundaki iyileşmenin dikkate alınması gerektiğini ifade etmiş ve çalışan yoksullara daha yüksek ücret verilmesini önermiştir ancak Bentham ve Malthus bu görüşlere karşı çıkmışlardır (Şenses, 2013, s. 32). Malthus aritmetik olarak artan kaynaklar karşısında nüfusun geometrik artışını yoksulluğun sebebi olarak görmüş ancak yoksullara yardım edilmesinin nüfusu daha da arttıracak ve kısır döngü yaratacağını iddia etmiştir (Horuş, 2008, s. 130). Karl Marx yoksullukla ilgili çeşitli tasvirlerle ve ahlaksal olgulara da yer verdiği Kapital'de

yoksulluğun sebebinin kapitalist üretim ilişkileri olduğunu, üretim ve tarımdaki emeğin işçi için yoksulluk aracı haline geldiğini ifade etmiştir (Marx, 2012, s. 481). Alfred Marshall Amerika'daki yoksulluğun sebebinin Avrupa'daki yoksulluğa bağlamış, bunu da cesaret kırıcı nitelikteki havalar ve kötü hükümetler ile açıklamıştır (Marshall, 1969, s. 196)

Uzak tarihte yoksulluk konusuna ilişkin olarak ayrı bir şekilde incelenmesi gereken konu ise İngiliz Yoksul Yasalarıdır. 1601'de kabul edilen ilk yoksul yasalarında çalışabilir ve çalışamaz yoksullar şeklinde yapılan ayırım ile çalışamaz durumda olan yoksullara yardım edilmesi, çalışabilir durumda olan yoksulların ise çalışmaları gerektiği vurgulanmıştır (Kovancı, 2003, s. 257). Bu yasanın ardından yoksullar hangi bölgede daha iyi yardımlar söz konusu ise o bölgeye göç etme yoluna gidince 1795 yılında emeğin bölgeler arası hareketliliğini kısıtlayan bir yerleşim yasası çıkarılmıştır (Kovancı, 2003, s. 265). 1834 tarihli yoksul yasasının ortaya çıkışını 1785 yılında çıkarılan Speenhamland Yasası sağlamıştır. Berkshire yargıçları tarafından düzenlenen bu yasada yoksullara kazançlarından bağımsız olarak belirli bir asgari gelir sağlanması için ekmek fiyatlarına göre düzenlenen bir ölçüte göre ücretlerin desteklenmesi öngörülmüş ve bu yolla herkese fiilen bir yaşama hakkı tanınmıştır (Polanyi, 2013, s. 126). Söz konusu hakkın kötüye kullanılması ve yardım güvencesi alanların üretim verimliliklerinin düşmesi veya bu kişilerin çalışmaması şeklinde ortaya çıkan ahlaki tehlike 1834 tarihli Yoksul Yasasının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Malthus ve Bentham'ın düşünceleri ile şekillenen 1834 Yasası düşkün olanla yoksul olan arasında bir ayırım yaparak yardımın çalışma evleri vasıtasıyla düşkün olanlara yapılması gerektiğini düzenlemiştir. (Özügurlu & Güngör, 1997, s. 12)

Yakın tarihe (son yüzyıla) bakıldığında ve aynı yüzyıl içinde iki dünya savaşının gerçekleştiği dikkate alındığında düşük ücret, kalabalık aileler ve işsizlik yoksulluğun sebepleri olarak farklı sınırlar ve yöntemlerle ölçülmüş olsa da üzerinde görüş birliğine varılan unsurlardır (John, Piachaud, & Webb, 2004, s. 50).

Kavramlardan rakamlara geçilerek geçmişten bugüne gelindiğinde; dünya nüfusunun %46'sına tekabül eden iki buçuk milyar insan günlük 2 dolar olarak Dünya Bankasının öngördüğü yoksulluk sınırının altında, 1.2 milyar insan ise günlük 1 dolar olarak belirlenen açlık sınırının altında yaşamadığı ve her yıl 18 milyon insan içinde bulunduğu yoksulluk nedeni ile hayatını kaybettiği görülmektedir (Arpacıoğlu & Yıldırım, 2011, s. 61). Türkiye açısından bakıldığında ise 2012 yılı itibariyle 45.376 kişi TÜİK tarafından açlık sınırı olarak belirlenen günlük 2.15 doların, 1.716.742 kişi yoksulluk sınırı olarak belirlenen günlük 4,3 doların altında gelir elde etmektedir. Yoksulluk verileri yıllar itibariyle Dünya'da ve Türkiye'de azalma göstermekle birlikte hala ciddi boyutlardadır.

Tablo 1 Türkiye'de Yoksulluk Verileri 2007-2012

Yıllar - % / Toplam		Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altında yaşayanlar	Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altında yaşayanlar
2007	%	0,52	8,41
	Toplam	367.049	5.936.304
2008	%	0,47	6,83
	Toplam	336.130	4.884.618
2009	%	0,22	4,35
	Toplam	159.635	3.156.417
2010	%	0,21	3,66
	Toplam	154.818	2.698.261
2011	%	0,14	2,79
	Toplam	104.614	2.084.807
2012	%	0,06	2,27
	Toplam	45.376	1.716.742

* TÜİK.

1.1. Yoksulluğun Ölçülmesi ve Ölçüm Sorunları

Yoksulluğun ölçümü konusunda iki sorun söz konusudur; ilki toplam nüfus içinde kimlerin yoksul olacağını belirlemek, ikincisi yoksullar hakkında mevcut bulunan bilgiler ile bir yoksulluk indeksi inşa etmek (Sen, 1976, s. 219). Ravallion 1992 yılında yapmış olduğu çalışmasında ilk sorunu kimlik sorunu ikincisini ise toplama sorunu olarak ifade etmiştir. Bu bölümde bahsi geçen iki sorun ayrı başlıklar halinde incelenecek ve yoksulluk ölçümleri sırasında karşılaşılan sorunlara yer verilecektir.

1.1.1. Yoksulluk Tanımları

Yoksul teriminin ilk tanımı, 1901 yılında Seebom Rowntree tarafından yapılmıştır (Arpacıoğlu & Yıldırım, 2011, s. 60). Bu tanımlamaya göre yoksulluk iki grup olarak ele alınmıştır:

1. *Birincil yoksul: sadece fiziksel aktivitelerini sürdürmek için gerekli olan minimum ihtiyaçları elde etmeyi sağlayacak toplam kazancın yetersiz olduğu(bu kazancın altında kalan) aileler.*
2. *İkincil yoksul: sadece fiziksel aktivitelerini sürdürmek için gerekli olan toplam kazancın yeterli olduğu ancak bu gelirin bir kısmının yararlı ya da zararlı olmayan diğer harcamalar için kullanıldığı aileler* (Rowntree, 1908, s. 86-87).

Burada “sadece fiziksel aktiviteleri sürdürmek için gerekli olan minimum ihtiyaçlar” çocuklar ve yetişkinlerin beslenme ihtiyaçlarının tahmin edilmesi, bu ihtiyaçların farklı besin miktarlarına ve parasal tutarlarına dönüştürülmesi ve hane halkı büyüklüklerine bağlı olarak bu rakamlara gıda, yakıt, ev eşyasını içeren minimum bir toplamın eklenmesi yolu ile hesaplanmaktadır (Townsend, 1954, s. 131).

Geçmişten günümüze yoksulluğa ilişkin tanımlamalar farklı şekillerde ve kaynaklarda yapılmıştır. Ölçüm sorunu ele alındığında belirli bir kesimdeki yoksul

insan sayısının tespit edilebilmesi için öncelikle gelirleri ve diğer refah göstergeleri açısından hangi insanların yoksul sayılacağına belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ölçümlerde kullanılan güncel göstergelere aşağıda yer verilmiştir.

Mutlak yoksulluk çizgisi: bireylerin ve hane halkılarının biyolojik olarak kendilerini yeniden üretebilmek için gereksinim duydukları gelir veya harcama düzeyinden (Necat, Alemdar, & Demirdöğen, 2012, s. 324) yoksunluktur. Mutlak yoksulluk yaklaşımının salt gıda harcamaları üzerinde odaklanan dar biçiminin yanında gıda dışı harcamaları da hesaba katan geniş biçiminden söz edilebilir (Şenses, 2013, s. 64). Bu kapsamda temel gıda ihtiyaçlarını karşılamak için gereken gelirin eksik olması “aşırı yoksulluk”, hem gıda hem de gıda dışındaki ihtiyaçların karşılanması için gereken gelirin eksik olması “genel yoksulluk” olarak tanımlanmaktadır (Wagle, 2002, s. 156). Aşırı yoksulluk burada ölüme karşı koyan güçlerin hepsini (Fleurbaey, Herpin, Martinez, & Verger, 1998, s. 26) ifade eden bir nitelik taşımaktadır. Mutlak yoksulluk aynı zamanda Maslow hiyerarşisinde söz konusu olan üçgenin en alt kademesinde bulunan insanları ifade etmektedir.¹ Günlük 1,25 doların altında yaşayanlar mutlak olarak yoksul sayılmaktadır (Ravallion & Chen, 2008, s. 5).

Mutlak yoksulluk sınırı aşağıda yer verilen sınıflandırma şekli ile de incelenebilmektedir:

Asgari gıda yaklaşımına göre yoksulluk sınırı sadece kişinin temel yaşam gereksinimlerini sürdürebilmesi için alması gereken gıda tutarıdır (Necat, Alemdar, & Demirdöğen, 2012, s. 324).

Temel ihtiyaçlar yaklaşımı çerçevesindeki yoksulluk sınırı yaşamı sürdürmeye yetecek gıda ile belirli düzeyde psikolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılanabilmesi için

¹ Maslow hiyerarşisinin en alt kademesinde bulunanlar ancak fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanmasının ardından da basamağın bir üst seviyesinde yer alan güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelim gerçekleşir.

alınması gereken hizmetlere karşılık gelen ücretin toplamından oluşur (Kaya A. , 2004, s. 230).

Gıda oranı yaklaşımı çerçevesindeki yoksulluk sınırı gıda için yapılan harcamanın toplam bütçe içindeki payını ifade eder².

Görelî yoksulluk: yoksul olanlarla olmayanları ayıran sınır değerini ifade eden yoksulluk çizgisinin, gelir dağılımının belirli bir oranı olarak hesaplanmasıdır (Şenses & Önder, 2006, s. 4). Görelî yoksulluk kişinin kendi kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içermektedir (Coşkun & Tireli, 2010, s. 43). Görelî yoksulluk ülkeler arasında karşılaştırma yapabilmek ve mal varlığı, gelir ve servetin dağılımının mutlak yoksulluğun azaltılmasında önemli etkilere sahip olması açısından önemlidir (World Bank, 1980, s. 32).

Nesnel yoksulluk: yaşamda kalabilmek için gerekli en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değerini yansıtan gelir düzeyine ulaşamayan kişilerden (Şenses, 2013, s. 63) oluşur. Bu yaklaşımda yoksulluk sınırı, kişilerin kendi değerlendirmeleri sonucunda değil, uzmanların üzerinde anlaştıkları ihtiyaçlar esasına göre saptanmış mal ve hizmetlerin satın alınabilmesi için gerekli en az maliyeti yansıtmaktadır (Kaya E. , 2009, s. 16).

Öznel yoksulluk: kişilerin belirli bir toplumda sosyal olarak kabul edilebilir minimum yaşam standardını neyin oluşturduğu konusundaki öznel yargıları sonucunda belirledikleri yoksulluk (Ravallion, 1992, s. 33) durumudur. Dolayısıyla öznel yoksulluk bir kimsenin ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılayıp karşılayamadığına ilişkin sahip olduğu düşünceye göre yoksul olduğu veya olmadığına ilişkin fikridir (Kaya E. ,

² http://mesudi.meximas.com/wp-content/uploads/2014/03/ikt-kal_uni6.pdf (Erişim Tarihi 01.08.2014)

2009, s. 13). Diğer tanımlar yoksul olmayanlar tarafından yoksul olanlar için yapılmakta iken öznel yoksulluk yoksul olanlar tarafından kendileri için yapılmaktadır.

Yapabilirlik yoksulluğu: temel yapabilirlikleri sağlanması gereken minimal standartlarda sağlayamama ve ekonomik kaynaklarla ilgili yapabilirlikleri geliştirmede yetersiz kalma (Semerci, 2010, s. 3) durumudur. UNDP yapabilirlik yoksulluğunu okuryazar olmama, yetersiz beslenme, yaşam beklentisi, zayıf anne sağlığı ve önlenebilir sağlık sorunlarından dolayı hasta olmak açısından ölçümlemektedir (Semerci, 2010, s. 159).

Sosyal Dışlanma: insanların toplumsal yaşamdan uzaklaştıracak düzeyde maddi ve manevi yoksunluk içinde olmaları, haklarını ve yaşamlarını koruyacak, kendilerini destekleyecek her türlü kurumdan ve sosyal destekten yoksun olmalarıdır (Çakır, 2002, s. 85). 1984 Avrupa Birliği Bakanlar Kurulu Kararı'nda da bu kavram “yoksullar maddi, kültürel ve toplumsal kaynaklarının çok sınırlı olması nedeniyle ikamet ettikleri üye ülkede asgari seviyede kabul edilebilir yaşam tarzından dışlanan kişilerdir” (İnsel, 2001, s. 70) şeklinde tanımlanmıştır.

Çalışan yoksulluğu: iş sahibi oldukları halde toplam gelirin hane halkı sayısı göz önüne alındığında yoksulluk sınırının altında kalması ile ortaya çıkan yoksulluktur (Aydın D. , 2014, s. 5).

1.1.2. Yoksulluk Ölçümleri

Yoksulluğa ilişkin olguların sağlıklı biçimde elde edilebilmesi için ölçüm yöntemlerinin iyi analiz edilmesi gerekir. Elde edilen sonuçlar; kamusal alanda uygulanacak politikalar ve (varsa) ayrılacak bütçenin miktarını belirlemek açısından önemlidir. Bir başka önemli neden “belirli tarih ve mekanlardaki sayılara ihtiyaç duymaktan ziyade karşılaştırma yapabilmektir” (Ravallion, 1992, s. 1). Bu açıklama

yoksulluğun ordinal bir olgu olarak ele alınması anlamına gelmektedir. Atkinson yoksulluk karşılaştırmalarında farklılıkların ölçülemediğini ve karşılaştırmaların sıralamanın tamamına değil belli bir bölümüne öncülük ettiğini ifade etmiştir (Atkinson A. , 1987, s. 750).

Yoksulluğun ölçümünde kullanılan yöntemlere aşağıda tablo halinde yer verilmiştir:

Tablo 2 Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri

Ölçüm Yönteminin Adı	Ölçüm Yönteminin Biçimi
Kafa Sayım Oranı	Geliri yoksulluk sınırının altında bulunan kişi sayısının toplam nüfusa oranı ³
Yoksulluk Açığı Endeksi	Yoksul hane halklarının gelirlerinin veya tüketimlerinin yoksulluk sınırına uzaklıklarının ortalamasının yoksulluk sınırına oranı ⁴
Foster, Greer, Thorbecke Endeksi (FGT)	Kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı endeksinin sonuçlarına ek olarak yoksulluğun derinliğini ve çeşitli alt gruplar arasındaki değişimini ölçen endeks ⁵
Sen Endeksi	Kafa sayım oranı, yoksulluk açığı ve Gini katsayısı kullanılarak oluşturulan endeks ⁶
İnsani Gelişme Endeksi	Sağlık göstergesi olarak doğumda yaşam beklentisi, eğitim düzeyi göstergesi olarak yetişkin okuryazarlığı ve üç kademeli okullaşma oranlarının bileşimi ve gelir düzeyi göstergesi olarak kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) kullanılarak oluşturulan bileşik endeks ⁷

Ravallion (1992, s. 35) yukarıda ayrıntılarına yer verilen ölçümlerden kafa sayım oranını yoksulluğun yaygınlığı, yoksulluk açığı endeksini yoksulluğun derinliği ve FGT endeksini yoksulluğun vahametini göstermesi açısından ele almıştır. Ancak yukarıda yer verilen endekslere belirli düzeyde veri sağlamalarının yanında bir dizi eleştiri de yöneltilmiştir.

³ (Sen, Poverty: An Ordinal Approach to Measurement, 1976, s. 222)

⁴ (Şenses & Önder, 2006, s. 7)

⁵ (Şenses & Önder, 2006, s. 7)

⁶ (Sen, Poverty: An Ordinal Approach to Measurement, 1976, s. 227)

⁷ (Şenses & Önder, 2006, s. 8)

Amartya Sen (Sen, 1976, s. 223) kafa sayım oranını her bir birey için yoksulluk açığının büyüklüğüne tamamen duyarsız kalması, yoksulluk açığı endeksini ise kaç kişinin kapsamda olduğuna duyarsız kalması nedeni ile ve her iki ölçüm yönteminin de yoksullar arasında tam olarak gelirin dağılımı konusunda yeterli bilgi vermemesi nedeni ile eleştirmiştir. Ayrıca Sen'e göre yoksul bir insanın daha yoksul bir duruma düşmesi durumu kafa sayım oranında bir değişikliği yol açmamaktadır (Ravallion, 1996, s. 2)

Yoksulluk açığı endeksi yoksul hane halklarının gelirlerindeki değişimi gözlemlemeye imkan verse de yoksullar arasındaki gelir dağılımını göz ardı etmekte ve yoksul insan sayısına ilişkin bilgi vermemektedir (Şenses & Önder, 2006, s. 7). Diğer yandan yoksulluk açığı eğitim için gerekli olan yıl sayısı gibi para dışı göstergeleri kullanabilirken okuryazarlık gibi iki elemanlı göstergelere duyarsız kalmaktadır (Coudouel, Hentschel, & Wodon, 2002, s. 35).

Sen endeksi ise sadece bir gelir göstergesi olması, refah açısından sınırlı olması, gelir dışı yaşam beklentisi, çocuk ölümleri ve okuryazarlık gibi sosyal göstergeleri kullanmaması nedeni ile eleştirilmiştir. (Ravallion, 1996, s. 5)

Gelir dışı unsurları dikkate alan insani gelişme endeksi söz konusu unsurların her zaman nicelleştirilmeye elverişli olmaması nedeni ile sınırlara sahiptir (Şenses & Önder, 2006, s. 10) Diğer yandan, insani gelişme endeksi bileşenlerine eşit ağırlık vermektedir ancak bu bileşenler toplumdan topluma değişebildiği için, bazı değişkenler arasında pozitif korelasyon olması ve sadece birinin kullanılmasının yeterli olması nedenleri ile eleştirilmiştir (Bahçe & Bahçe, 2008, s. 552)

1.1.3. Ölçümlerde Karşılaşılan Sorunlar

“Alors que tout un chacun est persuadé de pouvoir reconnaître un pauvre dans la rue quand il le croise, le statisticien semble incapable de les dénombrer!”⁸

Yoksulluğun ölçülmesi için kullanılan ölçüm yöntemleri sadece belirli göstergeleri dikkate alması veya bazı grupların ölçüm dışında kalması gibi sorunları da barındırmaktadırlar. Aşağıda bu sorunlara genel olarak maddeler halinde yer verilmiştir.

- i. Hane halkı anketleri yoksulluğun alt gruplarından biri olan evsizleri dikkate almamaktadır (Ravallion, 1992, s. 11)
- ii. Gelirin hane halkı içindeki dağılımı dikkate alınmamaktadır.⁹
- iii. Ölçümler belirli bir hane halkını veya bireyi yoksul olarak kabul ettikten sonra onların durumlarında meydana gelen kötüleşmeyi dikkate almamakta yani “yoksulluğun derinliği”ni dikkate almamaktadır (Aşkın, 2014)
- iv. Gelir veya tüketim esas alınarak yapılan ölçümler konusunda ortaya çıkan sorunlardan biri hane halkı araştırmalarındaki gelir veya tüketimin, çoğunlukla zenginlerin bilgi paylaşmaması, söz konusu bilgilere zor ulaşılması veya kasıtlı olarak gelir veya tüketimin eksik beyan edilmesi nedenleriyle eksik tahmin edilmesidir (Ravallion, 2001, s. 1804)
- v. Az gelişmiş ülkelerde, başta tarım olmak üzere geçimlik ekonominin bir yansıması olarak piyasa dışı üretim faaliyetlerinin yoğun olması ile birlikte bu ülkelerin sosyal yapısı, toplumsal dayanışma amacıyla yapılan parasal ve ayni transferlerin yüksek boyuta ulaşmasına yol açmakta, ancak bunların düzeyi ve hane halkları arasındaki dağılımı saptanamamaktadır (Şenses, 2013, s. 69).

⁸ Yoksul birini yolda gördüğünde herkes tanıyabileceği konusunda hem fikir olsa bile istatistikçi bu kişileri yoksul saymayabilir (Fleurbaey, Herpin, Martinez, & Verger, 1998, s. 3).

⁹ (Şener, 2012)

2. Yoksulluk Konusunun Küresel Çapta Ele Alınmasına İlişkin Yakın

Dönem Tarihçesi: Dünya Bankası ve UNDP

Yoksulluk olgusuna ilişkin araştırmalar dünya çapında faaliyette bulunan birçok kurum ve kuruluş tarafından araştırma konusu yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Ancak bu kurumlar arasında bir Bretton Woods kurumu olan Dünya Bankası ile 1966'da faaliyetlerine başlayan Birleşmiş Milletlerin alt kurumu olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) diğerlerinden farklı olarak yoksulluğun azaltılması ve bitirilmesini kendilerine misyon edinmekte ve bu kapsamda çalışmalar yürütüp yoksul insanlara destek olmaktadır. Bununla birlikte dünya çapında yaşanan gelişmelere de paralel olarak yoksulluk olgusu dönemlere göre bazı zamanlar daha yoğun bir ilgi ile ele alınmıştır. Bu bölümde yoksulluk olgusunun anılan kurumlar nezdinde ne şekilde ele alındığına ilişkin tarihsel bir değerlendirmeye yer verilecektir.

2.1. Dünya Bankası

Dünya Bankasının yoksullukla mücadelede izlediği politikalar birikim rejimlerine göre farklılık göstermiştir. 1960'lı yıllarda yoksulluğun azaltılması için en iyi yol gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesi olarak görülürken, 1960'lı yılların sonlarına doğru yaşanan ekonomik kriz 1970'li yıllarda kırsal alanlara önem verilmesi politikasını öne çıkarmıştır. 1980'lerde ise krizin doruk noktasına çıkması gelişmekte olan ülkelerin borç kriziyle boğuşması sonucu Dünya Bankası'nın yoksulluk konusuna ilgisi azalmış, daha çok gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik dengesizliklerinin düzeltilmesine dönük politika önerileri izlenmiştir. Ancak 1980'li yıllarda uygulanan neoliberal politikaların yarattığı yıkım Dünya Bankası'nı tekrar yoksulluk konusuna ağırlık vermeye itmiştir.

1946-1968 yılları arasında daha çok alt yapı yatırımlarına yönelen Dünya Bankası Vietnam Savaşı sırasında Savunma Bakanı olarak görev yapan Robert McNamara'nın göreve başladığı andan itibaren gözlerini yoksul ülkelere çevirmiş ve bir "yatırım" bankası olmaktan çok "kalkınma" bankası olmaya niyetlenmiştir (Zabcı, 2009, s. 37). Böylece yoksulluğu azaltmaya yönelik stratejiler oluşturmak ve yaymak ilk defa geniş biçimde Banka'nın amaçlarından biri haline gelmiş, McNamara dönemi, yoksulluk siyasalarının küresel düzeyde oluşturulmasında ve yoksulluğun uluslararası kuruluşlar tarafından ele alınması gereken bir sorun olarak görülmesinde önemli bir adım olmuştur (Yılmaz, 2012, s. 310)

1978 yılından itibaren Dünya Kalkınma Raporları yayınlanmaya başlanmış, ilk rapor "Büyüme Beklentileri ve Yoksulluğun Azaltılması" başlığı ile hazırlanmıştır. Bu raporda mutlak yoksulluğun önlenmesi için ekonomik büyümenin şart olduğu ve kalkınmanın iki hedefinin büyüme ve yoksulluğun azaltılması olduğu ifade edilmiştir. Büyüme için çizilen yol istihdamın ve üretkenliğin arttırılması şeklinde belirlenmiştir (World Bank, 1978, s. 26). Yoksulluğun azaltılması için getirilen ilk çözüm mutlak yoksul konumundakilere gıda yardımı yapılması veya bu kişilerin gelirlerinin arttırılması suretiyle gıda almalarının sağlanması şeklindedir (World Bank, 1978, s. 34). İkinci olarak temiz içme suyu, besin güvenliği, sağlık ve eğitim gibi temel kamu hizmetlerini yoksul insanların karşılayabileceği fiyat düzeyine getirilmelidir. Tamamlayıcı unsur olarak ise yoksulluğu azaltma politikalarında zaman zaman çıkar çatışmaları veya teknik yetersizliklerin ortaya çıkardığı engelleri bertaraf etmek için politika hedeflerinin belirlenmesi ve hükümetin düzenli olarak izlemesi önerilmiştir (World Bank, 1978, s. 35-36).

1980 Dünya Kalkınma Raporu McNamara'nın görevde bulunduğu son yıla rastlamaktadır. 1980 raporunda, geçen on yılda yükselen petrol fiyatları ile buna bağlı olarak ortaya çıkan enflasyon konusuna dikkat çekilmiştir. Bu raporda 1978 raporunda yer verilen mutlak yoksulluk kavramının yanında göreceli yoksulluk tanımlaması yapılmış ve anılan tanımın ülkeler arasında karşılaştırma yapılması için gerekli olduğundan bahsedilmiştir. Yoksulluğun azaltılmasına ilişkin politikalarda 1978 raporunda önerilen büyüme politikasının tek başına yeterli olmayacağı bunun yanında istihdamın artırılması, temel ihtiyaçların karşılanması, gelir ve servetteki eşitsizliklerin azaltılması ve yoksulların üretkenliğinin artırılması stratejileri önerilmiştir (World Bank, 1980, s. 32).

Seksenli yıllardan itibaren küresel çapta yayılan ve liberalizasyon olarak nitelenen finansallaşma, serbestleştirme ve özelleştirme dalgaları ülkeler nezdinde ekonomik yapıların dönüşmesine ve gelişmekte olan ülkelerin krizlerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu süreçte bir diğer Bretton Woods kurumu olan IMF tarafından birçok gelişmekte olan ülkeye kredi destekleri sağlanmış ve yapısal uyum programları kapsamında kemer sıkma politikaları önerilmiştir. 1980'ler boyunca Dünya Bankasının kredileri artık altyapı yatırımları ya da yoksulluğu azaltıcı projelere değil ulusal bütçe açıklarını gidermeye yönelik olmuştur (Zabcı, 2009, s. 48). Bu dönemde Dünya Bankası yoksulluk konusunu ülkelerin bir iç sorunu olarak görmüş ve yaklaşık on yıl boyunca gündemden büyük ölçüde çıkarmıştır (Şenses, 2013, s. 40). Geçmiş on yıl boyunca Dünya Bankası nezdinde geri plana atılan yoksulluk olgusu 1990 yılında hazırlanan Dünya Kalkınma Raporunda rapora ismini vererek yeniden gündeme gelmiştir. Dünya Bankası bu raporla yapısal uyum politikalarının yoksulluk üzerindeki olumsuz etkilerinin uzun bir süre göz ardı edildiğini itiraf ederek yoksulluğu “gelişme

topluluğunun karşı karşıya olduğu en acil sorun” olarak tanımlanmış ve yoksulluğun azaltılmasını ekonomik gelişmeyle özdeşleştirerek hiçbir amacın bundan daha önemli olamayacağını ve bunun Dünya Bankası açısından da en önde gelen amaç olduğunu ilan etmiştir (1990, s. 41).¹⁰ 1990 raporunda kısa dönem yoksulluğun hafifletilmesi ile yoksulluğun azaltılmasını birleştiren üç bileşenli yeni bir strateji önerilmiştir: ekonomik büyümenin hızlandırılması, yoksulları hedef alan temel sosyal hizmetlerin sağlanması ve sosyal güvenlik ağının yaratılması (Birdsall & Londono, 1997, s. 33).¹¹ Rapora göre ilk bileşen fırsatlar sağlarken ikinci bileşen ise yoksul insanların bu fırsatları avantajlara dönüştürme kapasitesini arttırmaktadır (World Bank, 1990, s. 3) Temel sosyal hizmetler; temel sağlık hizmetleri, aile planlaması, beslenme ve ilköğretim olarak ifade edilirken, emek üretkenliğini arttırmaya yönelik politikalar sosyal ve politik kurumlar, altyapı ve teknoloji gibi piyasa teşviklerinin kullanılması şeklinde sayılmıştır. 1990 Raporu yoksulluk konusunu uzun bir aradan sonra yeniden gündeme getirmesi açısından yeni, yoksullukla mücadele konusundaki önerileri açısından ise büyük ölçüde 1980 öncesi söylemine geri dönüş olarak nitelenebilecek unsurlar içermekte ve yoksullukla mücadele için ön plana çıkarılan, yoksulların en çok sahip olduğu üretim aracı olan emeğe dayalı büyüme ile sağlık ve eğitim alanlarına özel önem verilmesi gibi önlemler 1970’li yıllarda yoğun olarak tartışılan ve önemli bir kısmı 1980 raporuna da yansıyan önerileri çağrıştırmaktadır (Şenses, 2013, s. 41)

Ancak Banka’nın yoksullukla mücadelede başarılı olamadığı görülmektedir. Örneğin 1990’lı yıllarda 24 geçiş ekonomisine verilen 143 yapısal denge amaçlı borcun

¹⁰ Dünya Bankası 1990 Raporunda 1980 ve sonrasında uygulanan politikaların gelişmekte olan ülkeleri soktuğu zor duruma da işaret ederek söz konusu dönemi “*kayıp on yıl*” (*lost decade*) olarak ifade etmiştir.

¹¹ Yararlanılan makalede üç ayrı bileşenden bahsedilmiş olmakla birlikte birçok kaynakta son iki bileşen “emek üretkenliğinin artırılması” başlığı altında incelenmektedir. Bkz. Şenses(2013), Yılmaz(2012)

sonucunda bu ülkelerde günlük 2 dolar altında yaşayan insan sayısı yüzde 1.7'den yüzde 20.8'e yükselmiştir (Uzun, 2003, s. 162).

2000-2001 Yoksullukla Mücadele Başlıklı Dünya Gelişim Raporunda yoksulluk kavramına dahil edilmeyen çeşitli unsurlar eklenerek yeni ve daha geniş bir yoksulluk tanımı getirilmiş, böylece yoksulluk sadece gelir açısından değil aynı zamanda eğitim ve sağlık imkanlarının yetersizliği olarak ifade edilmiştir (Uzun, 2003, s. 164). Raporda yoksullukla mücadeleye yaklaşım üç ayrı başlık altında incelenmiştir. Fırsatlar adı altında toplanan ilk başlıkta yoksul insanlar için toplam büyümeyi teşvik ederek veya yoksul insanların becerilerini, varlıklarını ve bu varlıkların getirilerini piyasa ve piyasa dışı faaliyetler yolu ile arttırarak ekonomik fırsatların geliştirilmesi hususlarında öneriler getirilmektedir. (World Bank, 2000/2001, s. 3)

Güçlendirme konusuna ilişkin ikinci başlıkta kamu kurumlarının yoksullara karşı daha fazla hesap verebilir ve sorumlu hale getirilmesi, yoksul insanların politik süreçlere ve yerel kararlara katılımının güçlendirilmesi ve cinsiyet, etnisite, ırk, din ve sosyal statü farklılıklarından kaynaklanan sosyal bariyerlerin kaldırılması konularındaki görüşler yer almaktadır.

Güvenlik başlıklı son değerlendirme bölümünde ise yoksul insanların hastalıklara, ekonomik şoklara, mahsul kıtlığına, politika değişikliklerine, doğal afetlere ve şiddete karşı savunmasız konumlarını iyileştirme ve sayılan durumlar ortaya çıktığı zaman şokların olumsuz etkilerine karşı koyma konusunda yardım etme hususları ele alınmaktadır. Burada bahsi geçen politikalar statik bir yoksulluk anlayışı yerine, yoksulluğu risklere karşı korunmasızlık temelinde tanımlayarak dinamik bir yaklaşımı getirmiş, Banka'nın politikalarında baskın olan gelir ve tüketim temelli yoksulluk yaklaşımını daha kapsamlı bir yoksulluk anlayışına doğru genişletmiştir (Yılmaz, 2012,

s. 352). Anılan politika yoksulları uluslararası sermaye akışlarının yarattığı krizlere karşı hazırlıklı hale getirmeyi, bu amaçları onları piyasa ilişkilerinin daha da içine çekecek araçları yaratmayı ve en önemlisi de sosyal krizi önleme başlığı altında sermaye akışlarının yarattığı, yoksulluğu ve eşitsizliği derinleştirici ekonomik krizlerin siyasal krizlere dönüşmesini engellemeyi hedeflemektedir (Yılmaz, 2012, s. 353).

Yerel ve ulusal düzeydeki faaliyetleri yeterli görmeyen 2001 raporunda küresel düzeyde yapılması gerekli olan 5 önemli faaliyet belirlenmiştir. İlk faaliyet küresel finansal istikrarın artırılması ve zengin ülke piyasalarının yoksul ülkelerin tarım ürünleri ile mal ve hizmetlerine açılmasıdır. İkinci olarak verilerin elektronik ortamda gösterilmesi ve bilgi birikimi arasında köprü kurulması ve böylece bütün dünyadaki insanlara teknoloji ve bilginin getirilmesidir. Üçüncü faaliyet özellikle sağlık ve tarımsal araştırmalarda uluslararası kamu malları için finansal ve finans dışı kaynakların sağlanmasıdır. Dördüncü faaliyet ülkelere kendilerini kalkınma faaliyetlerinin merkezine koyacak kapsamlı bir çerçeve ile yoksulluğu bitirmek konusunda faaliyete geçmelerine yardım etmek için yapılan yardım ve verilen borçların arttırılması ile dış kaynakların yoksulluğun azaltılmasını desteklemede etkin bir şekilde kullanıldığının temin edilmesidir. Son faaliyet ise uluslararası bağlantıları olan yoksul ülkelerin organizasyonlarını içeren küresel forumlarda yoksul ülkelere ve yoksul insanlara söz hakkı verilmesi olarak tespit edilmiştir.

Rapor serbest piyasa odaklı reformların yerel, kurumsal ve yapısal koşulları dikkate alması, özel yatırımların, özellikle altyapı ve işgücünün beceri düzeyini arttırma alanlarında, kamu yatırımlarıyla desteklenmesi ve yoksulların sahip olduğu üretim araçlarının nicelik ve niteliğinin, yoksulların eğitim, kredi ve toprağa erişimlerinin artırılarak yükseltilmesi gibi unsurlara yer vermekte ve bu açılardan Bretton Woods

kuruluşlarının geleneksel yaklaşımlarından önemli ölçüde ayrılan bir söylem içermektedir (Şenses, 2013, s. 43)

Ancak 2000 raporu hem rapora hazırlık niteliğindeki çalışmalarda hem de raporun kendisinde iddia edildiği gibi, yoksulluğa yeni bir bakışı, yoksullukla mücadelede yeni yöntem arayışlarını barındırmamakta, Dünya Bankası'nın 90'lı yıllar boyunca geliştirmeye çalıştığı yoksulluk tanımı ve mücadele yöntemlerini geliştirmekten öteye gitmemektedir. (Zabcı, 2009, s. 104)

Dünya Bankası yoksulluk konusunu odak noktası haline getirdikten sonra her on yılda bir yoksulluk konusuna özel olarak rapor hazırlanacağını belirtmesine rağmen 2010 yılında yayınlanan Dünya Kalkınma Raporu Kalkınma ve İklim Değişikliği başlığı ile yayınlanmış ve iklim değişikliğinin farklı boyutlardaki etkileri ele alınmıştır. Raporda (World Bank, 2010, s. 1) gelişmekte olan ülkelerin yoksulluk ve ekonomik büyüme sorunları ile baş etmekte iken üstüne bir de iklim değişikliği sorunu ile karşı karşıya oldukları ve bu durumun sorunları daha da karmaşık hale getirdiği ifade edilmiştir. İklim değişikliğinin tarımsal faaliyetlere, gıda ve enerji fiyatları ile içme suyuna olumsuz etkilerinden ve devlet bütçelerinde yeşil teşviklere ayrılan payın artışından bahsedilmiştir.

2.2. UNDP

UNDP, Birleşmiş Milletlerin küresel kalkınma ağı olarak görev yapmakta ve 166 ülkenin küresel ve ulusal kalkınma sorunlarına onlarla birlikte çalışarak kendi çözümlerini bulmayı amaçlamaktadır (UNDP, 2010, s. 4).

Yeni bir yüzyıl için hedefler oluşturmak amacıyla 6-8 Eylül 2000 tarihlerinde toplanan Milenyum Zirvesinde alınan kararlar 18 Eylül'de Milenyum Deklarasyonu olarak yayınlanmıştır. Bu bildiride mutlak yoksulluğun yok edilmesine, belirlenen 8

hedeften biri olarak yer verilmiştir.¹² ‘Yoksulluğun yok edilmesi konusunda ise 3 temel hedef belirlenmiştir. Bunlardan ilki 2015 yılına gelindiğinde günlük geliri 1.25 doların altında olan insan sayısının 1990 yılındaki sayının yarısına düşürülmesi şeklinde olup söz konusu hedefe 2010 yılında ulaşılmıştır. İkinci hedef kadınları ve gençleri de içerecek şekilde, saygın bir iş ile tam ve üretici istihdam düzeyine ulaşılması şeklindedir. 2001 yılından bu yana günlük 1.25 doların altında bir gelirle yaşayan insan sayısı 294 milyon azalarak 384 milyon kişiye düşmüş, kadın-erkek arasındaki cinsiyet ayrımı 2012 yılında 24.8 düzeyine gelmiştir. Son hedef açlık çeken insan sayısının 2015 yılına gelindiğinde 1990 yılındakinin yarısına düşürülmesi şeklinde belirtilmiştir ve anılan hedefe 2015 yılında ulaşılacağı beklenmektedir.’ (UNDP, 2014).

2015 hedeflerinin 1990 yılını baz alması nedeniyle 1990 yılından bu yana hazırlanan İnsani Gelişme Raporlarının seyrini izlemek milenyum hedeflerinin gelişimi açısından anlamlı olacaktır.

1990 yılı İnsani Gelişme Raporu’nda yoksulluğun ormanların yok edilmesine, çölleşmeye, düşük sıhhi temizliğe ve su kirliliğine sebep olduğu ifade edilmiş, hali hazırda yaklaşık 1 milyar olan yoksul insan sayısının 2000 yılına ulaşıldığında 1.5 milyar olacağının tahmin edildiği ifade edilmiştir. (UNDP, 1990, s. 61) Bu nedenle Raporda mutlak yoksul durumda olanlara özel stratejilerin geliştirilmesi ve kabul edilebilir bir insani kalkınma eşiğine ulaşılabilmesi için hükümetin destek vermesi gerektiği ifade edilmiştir. İnsani kalkınma içinse ekonomik büyümenin hızlandırılması ile çevreye verilen zararın engellenmesi gerektiği ifade edilmiş ve bu kapsamda önerilen eşitlikçi büyüme, gelir ve gıda desteği ile beslenme programları yoluyla ihtiyaçların

¹² United Nations Millennium Declaration, 18 Eylül 2000.

karşılanması, uyumsuzlukların üstesinden gelinmesi, katılımcı kalkınmanın teşvik edilmesi ve özel girişimlerin özendirilmesi önerilmiştir (UNDP, 1990, s. 61-64).

1990 yılından itibaren yayınlanmakta olan İnsani Gelişme Raporları her yıl insani gelişmenin farklı yönlerini ele almıştır. 1997 yılında ilk defa Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması İçin İnsani Gelişme başlığı ile yoksulluk özel olarak ele alınmıştır. Yoksulluğun bir kez daha odak noktası haline gelişi 2003 yılına rastlamaktadır. Milenyum Kalkınma Hedefleri: Yoksulluğun Bitirilmesi İçin Uluslar Arasında Bir Anlaşma adı ile hazırlanan rapor Milenyum Deklarasyonunda belirlenen hedefler arasında yer verilen yoksulluğun azaltılması ve ortadan kaldırılması konusunda çok taraflı politikalara yer vermektedir. Son olarak ise 2006 yılında Kıtılığın Ötesinde: Güç, Yoksulluk ve Küresel Su Krizi başlıklı rapor ile yoksulluk UNDP gündemindeki yerini almıştır.

1997 yılında hazırlanan İnsani Gelişme Raporu, 1990 yılından itibaren hazırlanan raporlardan farklı olarak tamamen yoksulluk konusuna odaklanmış ve yoksulluğun artık kaçınılmaz bir durum olmadığını, yoksulluğun ortadan kaldırılması hedefinin etik, sosyal, siyasi ve ahlaki bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir (UNDP, 1997, s. 3) Bu raporda insani yoksulluk endeksi ilk defa tanımlanmış ve ölçümüne ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Raporda yoksulluğun ortadan kaldırılması için 6 temel eylemin gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir:

1. Bireyleri, hane halklarını ve toplulukları kendi hayatları ve yetenekleri üzerinde kontrol sağlayabilecek şekilde güçlendirmek,
2. Kadınları desteklemek, enerji ve yetenekleri açığa çıkarmak için cinsiyet eşitliğinin sağlanması,

3. Gelişmekte olan geçiş ekonomilerinde yoksullardan yana olan büyümenin yıllık %3'lük büyüme hedefleri ile hızlandırılması,
4. Fırsatları yakalamak için ulusal ve uluslararası ölçekte küreselleşmenin yönetiminin geliştirilmesi,
5. Geniş siyasal katılım ve yoksullardan yana büyüme için işbirlikçi bir çevre sağlayan ve yoksulluğun ortadan kaldırılması için çalışan aktif bir devletin varlığı,
6. En yoksul ve en zayıf ülkelerdeki gelişmenin desteklenmesi amacıyla bu ülkelere özgü durumlar için özel olarak harekete geçilmesi (UNDP, 1997, s. 10).

2003 yılındaki raporda salgın hastalıklar, coğrafi soyutlanma, kırılgan ekonomiler, hammadde ithalatına aşırı bağımlılık ve hızlı nüfus artışının yoksul ülkelerin yoksulluk tuzağında kalmaya devam etmelerine sebep olduğu ifade edilmiş ve bu tuzaktan kurtulmak için izlenmesi gereken çok taraflı politikalar ifade edilmiştir (UNDP, 2003, s. 17). İlk politikalar dünya ekonomisine etkin bir şekilde katkıda bulunabilecek üretici iş gücünün geliştirilmesi için beslenme, sağlık, eğitim, su ve sıhhi temizlik gibi insani gelişme unsurlarına yatırım yapılması ile geçimlik tarım ve kronik açlıktan kurtulmaları ve üretkenliklerini arttırmaları için küçük çiftçilere yardım edilmesi şeklinde sayılmıştır. Endüstriyel kalkınma politikalarının geliştirilmesi ve altyapı yatırımlarının yapılması, yoksulların özgür olmalarının ve hayatlarını etkileyecek kararlar hakkında fikirlerini dile getirmelerinin sağlanması için insan haklarına ve sosyal eşitliğe önem verilmesi, ekolojik sürdürülebilirliğin teşvik edilmesi ve kentsel yönetimin geliştirilmesi önerilen diğer politikalar (UNDP, 2003, s. 18).

2006 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu milenyum kalkınma hedeflerine ulaşma noktasında yoksulluk olgusunu küresel su krizleri ile bağlantılı olarak ele almış

ve temiz su kaynaklarına erişim ve mevcut kaynakların kullanımı konusunda yaşanan sıkıntıların yoksulları bu kaynaklara ulaşamamaları veya ulaşmak için normalden çok fazla bedel ödemeleri nedeniyle daha zor durumda bıraktığı tespitini ifade etmiştir (UNDP, 2006, s. 7).

UNDP, yoksulluğu insani gelişme kriterleri çerçevesinde belirlemiş ve bu bağlamda hem maddi hem de manevi unsurları hesaba katan politika önerileri sunmak yoluna gitmiş olduğu halde Milenyum Deklarasyonu kapsamında belirlenen hedefleri ölçülebilir ve sayısal niteliktedir. Bu durum herhangi bir hedefe ulaşıldığının sayısal veriler ile ölçülmesi yolu ile ispatlanması açısından anlaşılabilir olsa da UNDP'den çok Dünya Bankası açısından yapılan yoksulluk tanımlarına uygun hedeflerdir

2006 yılından bu yana İnsani Gelişme Raporlarında yoksulluk konusuna özel olarak yer verilmemesi Programın, Milenyum Kalkınma Hedeflerinden yoksullukla ilgili olan hedeflerine ulaşmaya yaklaşması nedeni ile belirli düzeyde bir rahatlama yaşaması şeklinde yorumlanabilir.

3. Yoksulluk ve Maliye Politikası Aracı Olarak Vergiler

Yoksulluk ile kamu maliyesi arasında kurulması amaçlanan ilişki, maliye politikasının bir alt dalı olan vergi politikası açısından değerlendirildiğinde vergilerin yoksulların lehine düzenlenmesi şeklinde sisteme yansıyacak olan sosyal adalet konusunu gündeme getirmektedir. Bu halde vergi sistemi ne kadar adaletli olursa yoksul kesime o derece olumlu katkıda bulunacağı, belli temel mal ve hizmetlerdeki vergi oranlarının düşürülmesi yoluyla veya aşağıda ayrıntılarına yer verilecek benzer yollar ile yoksulların sahip oldukları kısıtlı gelirlerini refahlarına katkıda bulunacak farklı alanlara yönlendirmeleri imkanına sahip olacakları söylenebilir. Dolayısıyla yoksulluk ile maliye politikası arasında kurulacak ilişkideki köprü görevi adalet kavramına düşmektedir. Bu bölümde vergilendirme ve adalet konuları arasındaki ilişki değerlendirilecek ve sosyal adaletin sağlanma yöntemlerine yer verilecektir.

3.1. Vergilendirme Yetkisi, Adalet ve Tarih

Kamu yararı kanunlar bakımından kanun koyucunun yetkisinin sınırlarını oluşturmaktadır. (Aslanpınar, 2013, s. 300) Vergilendirme yetkisini ise “devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücüdür” (Erkin, 2012, s. 238) şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu halde devlet sahip olduğu söz konusu hukuki ve fiili gücü kullanırken kamu yararını gözeterek ve sınırlarını kamu yararını esas alarak çizme yoluna gidecektir. Devletin bireyi gözeterek bu gücünü kullanması; adaletli davranması ve dolayısıyla sosyal adaleti sağlaması şeklinde gerçekleşmesi beklenen bir durumdur.

Devletler, tarihin birçok döneminde kamu yararını gerçekleştirmek adına kullandıkları vergilendirme yetkisine çeşitli hukuki düzenlemelerde yer vermişlerdir. Örneğin 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi’nin 13. maddesi “*Kamu gücünün*

sürdürülmesi ve idare giderleri için ortak bir vergi belirlenmesi zorunludur. Bu vergi tüm yurttaşlara güçleriyle orantılı olarak dağıtılmalıdır.” şeklinde, 1808 Sened-i İttifak’ın 7. maddesi “*Fakirlerin ve genel olarak tüm halkın korunması esas olduğundan, ayan ve hanedan, himayeleri altında bulunan yerlerin asayişini sağlamakta ve fakirlerin ve halkın vergilendirilmesinde aşırılığa gitmeme hususunda gerekli özeni göstereceklerdir; vergilemeye ilişkin olarak hanedan arasındaki görüşmelerle ulaşılan kararlara göre uygulamaya devam olunacaktır*”, 1839 Gülhane Hattı “... Ahali-i memalikten (ülke halkından) her ferdin emlak ve kudretine göre bir vergi-i münasip tayin olunarak kimseden ziyade şey alınmaması...” hükümlerine yer verirken 1982 Anayasası’nın 73. maddesi “*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.*” şeklindeki düzenlemelere yer vermiştir. (Mutlu, 2012, s. 127-128)

Vergilemede adaletten bahsetmek ve vergilemeye ilişkin adalet kavramları hakkında yorum yapabilmek için öncelikli olarak bu kavramların tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Adalet, kelime anlamı itibariyle herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı vermek anlamına gelmektedir.¹³ Adalet fikrinde mutlak olmayan bir eşitlik, önceden belirlenmiş kurallar ve keyfiliğe yer verilmemesi unsurları yer almaktadır. (Tekbaş, 2009, s. 220) Kant öğretisinde adalet üç esaslı temel üzerine oturtulmuştur: şerefli yaşamak, kimseye zarar vermemek ve payına düşeni vermek (Güriz, 2001, s. 14). Herkesin vergi konusunda payına düşeni vermesi vergi adaletinin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Vergi adaleti; bireysel ve toplam vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adil biçimde dağıtılmasıdır ve “verginin

¹³ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük

konulmasından vergi idaresinin uygulamaları ile vergi yargısına kadar tüm aşamaları içerir”. (Yereli & Ata, 2011, s. 24) Özü itibarıyla bakıldığında ‘vergilemede adalet somut bir olgu olarak ortaya konamayan ama insanların hissedebildikleri’¹⁴ bir olguyu ifade etmektedir.

3.1.1. Vergilendirmede Adalet ve Eşitlik

Günümüz kamu maliyesinde vergilemede eşitlik kavramı, genel vergi yüküne bireylerin kendi ödeme güçlerine göre katılmalarını ifade etmektedir. Ancak buradaki asıl sorun, vergi ödeme gücünün ölçülerini belirtmektir (Nadaroğlu, 2000, s. 365-366). Vergide eşitlik prensibinde, vergi yükünün mükellefler arasında eşit olarak dağıtılması için subjektif bir ölçüden ya da bir diğer değişle fedakarlıkta eşitlikten söz edilir. Fedakarlıkta eşitlik, vergi olarak her mükelleften eşit miktarda fayda alınmasını sağlamaktır (Erginay, 1990, s. 71-72). Vergiler, mükellefler için bir yük olduğuna ve onların gelirlerinden elde ettikleri faydaları azalttığına göre, marjinal fayda kuramı bakımından, bu fayda azalışlarında eşitliğin gerçekleştirilmesi, fedakarlıkta eşitlik sağlanması gerekliliği ileri sürülmektedir (Erginay, 1990, s. 72; Mutluer, Öner, & Kesik, 2007, s. 239) Bu görüşler, başlıca üç yaklaşımda toplanmaktadır:

Eşit Fedakarlık; verginin para ile ölçülen yükünün, bütün mükelleflerin gerçek vergi yüklerini eşit kılacak şekilde dağıtılmasına eşit fedakarlık denmektedir.

Eşit Oranlı Fedakarlık; her mükellefin gerçek vergi yükü, onun kendi gelirinden elde ettiği ekonomik refah ve fayda ile eş oranlı olmalıdır.

En Az Toplam Fedakarlık; marjinal fayda kuramına göre, zengin için varlığının veya gelirinin marjinal faydasının fakirin sağladığı marjinal faydaya göre daha az olduğu kabul edildiğinden vergilerin varlık veya gelirlerin daha az faydalı

¹⁴ www.legalisplatpform.net/ozel_dosyalar

birimlerini alması gerektiği sonucuna varılmaktadır (Erginay, 1990, s. 72-73; Mutluer, Öner, & Kesik, 2007, s. 240-241).

Vergi adaleti ile ilgili olarak kullanılan kavramlara da aşağıda yer verilmiştir:

Denkleştirici adalet; bir kimsenin sahip olduğu herhangi bir özelliğine bakılmaksızın herkese eşit olanın verilmesini ifade eder ve salt aritmetik eşitlik düşüncesine dayanır. (Tekbaş, 2009, s. 221) Bu şekilde vergi yükümlüleri arasından matematiksel adalet sağlanmış olur.

Dağıtıcı adalet; “şeref ve malların vatandaşlar arasında bölüştürülmesi sırasında vatandaşlardan her birinin kendi yetenek ve değerine uygun bir parça alması” şeklinde Aristo tarafından tanımlanmıştır (Çeçen, 1975, s. 105). Dağıtıcı vergi adaleti ancak toplumun tamamı bu düşünceye uygun bir biçim alırsa gerçekleşebilir (Hayek, 1960, s. 100). Dağıtıcı adalet vergi yükümlülerinin şahsi durumlarını göz önüne almaktadır.

Yatay adalet; vergilendirme bakımından benzer durumda bulunan kişilerin belli bir vergiyle ilgili olarak aynı işleme tabi tutulmalarını ifade eder (Topuzkanamış, 2012, s. 123).

Dikey adalet; vergilendirme bakımından aynı veya benzer durumda olmayan kişilerin farklı şekilde vergiye tabi tutulmalarını ifade eder (Tekbaş, 2010, s. 149).

Vergi adaleti, bir yandan vergilerin mali araç olarak kullanılmasında vergi yükünün kişiler arasında nasıl dağılacakını, öte yandan da ekonomik ve sosyal düzenleme aracı olarak ne yönde kullanılması gerektiğini belirler. (Tekbaş, 2009, s. 222).

3.2. Vergi Adaletine Ulaşmada Kullanılan Uygulamalar

Sosyal adaletin sağlanması anlamında adil bir vergi sisteminin oluşturulması amacıyla verginin mükellefler arasında ne şekilde dağıtılacağına ilişkin iki farklı

yaklaşım geliştirilmiştir. Bunlardan ilk mali güce göre ödeme yaklaşımı iken ikincisi faydalanma yaklaşımıdır. Faydalanma yaklaşımına, daha ziyade devletin sağladığı mal ve hizmetlerin finansmanını ondan yararlananların ödemesine dayalı bir yaklaşım olması nedeniyle yer verilmemiş olup bu bölümde sosyal adalet ve yoksulluk açısından önem arz eden mali güce göre ödeme yöntemi incelenmiştir.

3.2.1. Mali Güce Göre Ödeme

1982 Anayasası'nın 73. maddesinin ilk fıkrası herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olduğunu söylemektedir. Anayasa'da tanımı yapılmamış olan mali güç; vergi ödeme gücünü ortaya koyan ekonomik değerler toplamı olarak ifade edilebilir. (Erkin, 2012, s. 244) Bu ekonomik değerler gelir, servet ve harcama olarak belirlenir ve bunlar aynı zamanda verginin konusunu oluşturur (Erkin, 2012, s. 245).

Gelir, servet ve harcamaların mali gücü saptamak adına ölçüt olduğu kabul edilerek; artan oranlı vergi tarifelerinden, en az geçim indiriminden, emek gelirlerinin sermaye gelirlerine oranla daha hafif vergilendirilmesi düşüncesinden yararlanılarak, gerektiğinde muafiyet ve istisnalara yer verilerek Anayasa'mızın 71. maddesindeki mali güç ilkesi hayata geçirilmeye çalışılmaktadır (Mutlu, 2012, s. 137). Sayılan hususlar aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır:

En az geçim indirimi: mükellefin gelirinin kendisi ve ailesinin belirli ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan kısmının verginin dışında bırakılması yolu ile verginin şahsileştirilmesidir (Türk, 2004, s. 160). Vergi dışında bırakılan miktarın belirlenmesinde temel ihtiyaçları esas alan fizyolojik asgari yaklaşım, bireylerin içinde dığı toplumsal konumu dikkate alan kültürel asgari yaklaşım ve toplumun gelişmişlik

düzeyini dikkate alan medeni asgari yaklaşım yöntemleri kullanılmaktadır (Dönmez, 2006, s. 180)

Asgari geçim indirimi hesaplamasında; mükellefin gelirinden en az geçim indirimi tutarı düşüldükten sonra kalan miktar vergilenmesi şeklinde *matrahtan indirim sistemi*, mükellefin gelirinin önce vergi tarifesine göre vergilendirilmesi ardından en az geçim indiriminin aynı tarifeye göre hesaplanarak toplam vergiden düşülmesi şeklinde *vergiden indirim (dekot) sistemi* ve ailenin geliri iki eş arasında bölünerek, ikiye ayrılan gelir kısımlarının vergi tarifesinin düşük oranları ile vergilendirilmesi veya aileyi oluşturan bireylere birer katsayı verilmesi ve ailenin gelirinin ailenin katsayıları toplamına bölünmesi ve artan oranlı vergi tarifesi uygulanması, bulunan verginin de katsayı toplamı ile çarpılması şekillerindeki *bölme ve katsayı sistemleri* uygulanmaktadır (Akdoğan, 2005, s. 216-220)

Artan oranlı vergi tarifesi: Vergi yükümlüsünün vergilendirilebilir geliri ve dolayısıyla vergi matrahı arttıkça ödenen verginin gelire oranının artmasıdır (Türk, 2004, s. 161). Artan oranlılık konusunda olumlu düşünenler, görüşlerini esas olarak marjinal fayda esasına dayandırmaktadır. Böyle bir durumda vergi adaletini sağlamak için, büyük vergi matrahlarının daha yüksek oranlarda vergilendirilmesi gerekir. Böylece, gelir ve servetleri yüksek olanların az olanlara oranla daha fazla vergilendirilmeleri sağlanmak suretiyle, dikey adalet gerçekleştirilmiş olacaktır (Mutluer, Öner, & Kesik, 2007, s. 246-247)

Artan oranlı tarife uygulaması; tarife oranları uygulanırken açıkça vergi matrahlarındaki artışa karşılık gelen vergi oranlarının arttırılması veya vergi oranlarından bağımsız olarak tüm vergi mükellefleri için belirli bir matrah tutarına vergi

bağışıklığı sağlanması ya da bu iki yöntemin aynı anda uygulanması şekillerinde gerçekleşmektedir (Sarioğlu, 2002, s. 220).

Ayırma ilkesi: Emek gelirlerinin elde edilmesinin sermaye gelirlerine kıyasla daha zor olduğu ve sermaye gelirlerinin şahsileştirilemediği düşüncesinden hareketle emek gelirlerinin daha az vergilendirilmesidir. Ayırma ilkesi, kişilerin elde ettikleri gelirin tutarı aynı olsa bile onu oluşturan unsurların farklı olması halinde söz konusu olan vergi ödeme gücünün farklı olacağı fikrine dayanmaktadır. Yükümlünün ödeme gücü, gelir düzeyine, şahsi ve ailevi duruma ve gelirin elde edildiği kaynakların bileşimine bağlıdır. (Nadaroğlu, 1976, s. 342)

Ayırma ilkesi gelir kaynaklarının niteliklerine göre ayırım yapıldıktan sonra emek gelirlerine bazı indirimler yapılması; vergi tarifelerine emek gelirleri için sınırlama getirilmesi; gelirin elde edildiği kaynaklara göre emek, emek-sermaye karışımı ve sermayeden elde edilen gelirler olarak sınıflandırılması ve sonra emek gelirlerine düşük, emek sermaye karışımı gelirlere gelir içinde hangi unsurun daha yoğun olduğu dikkate alınarak daha yüksek ve sermayeden elde edilen gelirlere en yüksek vergi oranları uygulanması; sermayeden sağlanmış olan gelir kısmı üzerinden ek bir vergileme yapılması gibi yöntemlerle uygulanabilmektedir. (Akdoğan, 2005, s. 226-227) (Saraçoğlu, 2001)

İstisna ve muafiyetler: vergi yükümlüsünün durumu veya vergi konusunun niteliği ele alındığında belirli kişilerin veya vergi kaynaklarının vergi dışında bırakılmasıdır.

Lüks mal ve hizmetlerin yüksek orandan vergilendirilmesi: bireylerin yaşamlarını sürdürmeleri için zorunlu nitelikte olmayan mal ve hizmetler şeklinde tanımlanabilen lüks mal ve hizmetlerden daha yüksek oranda vergi alınmasıdır. Hangi

mal ve hizmetlerin lüks olarak niteleneceğinin kesin olarak belirlenmesi mümkün olmamakla birlikte genellikle üst gelir grubu tarafından kullanılan mal ve hizmetlerin lüks olduğu kabul edilmektedir, ayrıca özel tüketim vergisinin yüksek oranda uygulandığı mallar da lüks mal sayılmaktadır (Ataç, 2007, s. 212)

Negatif gelir vergisi: asgari geçim indirimi uygulanan gelirin altında gelir elde eden kişilere bu gelire ulaşabilmesini sağlayacak tutarda ödeme yapılmasıdır (Aydın & Türgay, 2011, s. 259). Bu şekilde herkes için minimum bir gelir garanti edilmektedir. (Öncel, 1982, s. 5) Negatif gelir vergisi gelir bölüşümünü daha adil bir hale getirmeyi ve belirli bir gelir düzeyinde vergiyi negatif yaparak yoksullukla mücadeleyi amaçlayan bir politika aracıdır. (Lipsey, Steiner, & Purvis, 1987, s. 435)

3.3. Dolaylı Vergiler ve Adalet

Kişilerin piyasa içinde yaptıkları işlemler üzerinden alınan, ‘gelir ve servetin kullanımı ile ilgili olan vergiler’ (Türk, 2004, s. 154) dolaylı vergilerdir. KDV, ÖTV ve gümrük vergileri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Dolaylı vergiler; tahsilatının kolay olması, tepki çekmemesi, masrafının az ve verimliliğinin yüksek olması açısından değerlendirildiğinde önemli bir gelir kaynağı (Merter, Acar, & Arslan, 2007, s. 28) olup yurt içi sanayinin korunmasını, tüketimin kısılmasını, tasarrufların teşvik edilmesini ve döviz tasarrufunu sağlamaktadır (Demircan, 2003, s. 113). Ancak dolaylı vergiler mükelleflerin şahsi ve ailevi durumlarının dikkate alınmaması, verginin kolay bir şekilde yansıtılabilmesi nedenleri ile adil değildir.¹⁵

Optimal bir vergi sisteminde vergi kaynaklarının belirlenmesi konusunda adalet ve etkinlik arasında ödünleşimler söz konusu olmaktadır. Dolaylı vergilerin

¹⁵ İsmail Türk (2004, s. 128) bu durumu “Verimli vergiler adaletsiz, adil vergiler verimsizdir.” şeklinde açıklamıştır.

toplanmasındaki kolaylık vergi idarelerini bu alana yöneltmekte ancak bu durum vergi yükümlüsü üzerindeki vergi yükünü arttırmakta ve düşük gelir gruplarını olumsuz etkilemektedir. Vergilerin doğrudan gelir ve servet üzerinden alınması ise kayıt dışılık sorunu nedeniyle beklenen etkiyi yaratmamaktadır. Sonuç olarak bir vergi sisteminde dolaysız vergilerin payının yüksek olması vergi sisteminin daha adil olduğunu, dolaylı vergilerin payının yüksek olması ise vergi sisteminin daha etkin olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de mevcut bulunan vergi sistemi dikkate alındığında; farklı durumlarda olanlara aynı oran ve miktarda verginin uygulanması nedeniyle dolaylı vergilerin dikey adalete aykırı olduğu görülmektedir. Yoksul kesim açısından bakıldığında da harcamalarının büyük bir kısmının temel ihtiyaç maddeleri olması ve bu maddelerden dolaylı vergi alınması nedeniyle bu kesimin ödediği verginin bütçelerindeki payı diğer kesimlere göre daha fazladır.

KDV gibi bazı dolaylı vergilerin temel ihtiyaç maddelerine düşük oranda, lüks mallara ise yüksek oranda uygulandığı göz önüne alındığında yüksek gelir gruplarının lüks mallara yönelim göstermeleri nedeniyle yüksek vergi ödemeleri, düşük gelir gruplarının ise gelirlerinin büyük bir kısmı ile temel ihtiyaç maddelerine ilişkin harcamalar yapmaları nedeniyle nispi bir dikey adaletten bahsetmek mümkündür.

Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksul kesimin refah düzeyinin artırılması için dolaylı vergilerin bütçe gelirleri içindeki payının azaltılması ve kişilerin şahsi durumlarını dikkate alan dolaysız vergilerin arttırılması gerekmektedir. 2004-2012 yılları arasında elde edilen vergi gelirlerine bakıldığında dolaylı vergilerin dolaysız vergilerden fazla olduğu, dolayısı ile sistemdeki vergi yükünün adil bir şekilde dağılmadığı görülmektedir.

Tablo 3 Türkiye'de 2004-2012 Vergi Gelirleri - TL

Yıl	Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler (TL)	Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler (TL)	Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri (TL)	Toplam (TL)
2004	31.764.736	1.597.486	43.551.150	100.373.286
2005	36.537.204	2.626.642	52.772.831	119.627.685
2006	40.140.687	3.117.182	59.408.212	137.480.292
2007	48.198.187	3.645.438	63.589.733	152.835.111
2008	54.935.030	4.088.064	67.258.421	168.108.960
2009	56.468.694	4.663.977	73.136.329	172.440.423
2010	61.317.113	5.248.607	91.735.660	210.560.388
2011	75.799.871	6.257.008	103.380.870	253.809.179
2012	85.510.607	7.009.077	113.836.307	278.751.067

*Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerin 2004 yılından 2010 yılına gelindiğinde yaklaşık 3 kat arttığı ancak oransal olarak bakıldığında zaman ciddi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Aynı dönemde dolaylı nitelikte olan dahilde alınan mal ve hizmet vergilerinin 2.5 kat arttığı fakat oransal değerinin yine değişmediği anlaşılmaktadır. Buradan geçen 9 yılda vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesine dair iyileşme olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 4 Türkiye'de 2004-2012 Vergi Gelirleri - %

Yıl	Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler (%)	Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler (%)	Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri (%)	Toplam (%)
2004	31,65	1,59	43,39	100
2005	30,54	2,20	44,11	100
2006	29,20	2,27	43,21	100
2007	31,54	2,39	41,61	100
2008	32,68	2,43	40,01	100
2009	32,75	2,70	42,41	100
2010	29,12	2,49	43,57	100
2011	29,86	2,47	40,73	100
2012	30,68	2,51	40,84	100

*Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

3.4. Yoksulluk Olgusuna İlişkin Genel Veriler

TÜİK tarafından 2002 yılından itibaren Hane Halkı Bütçe Anketleri yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda mutlak ve göreceli yoksulluk ile uluslararası alanda karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılan yoksulluk sınırları ile bu sınırların altında kalan fert sayısı hesaplanmaktadır. Hesaplama kapsamına gıda maddeleri ile gıda dışı mal ve hizmetler dahil edilmektedir. (TÜİK, 2014)

2002-2010 yıllarına ilişkin TÜİK tarafından açıklanan hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırına ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 5 TÜİK Tarafından Açıklanan Yoksulluk Sınırları

Hane Halkı Büyüklüğü	Yoksulluk Sınırı - (TL)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	137	186	190	216	244	283	341	365	396
2	208	280	288	327	368	428	515	552	599
3	262	354	363	414	466	540	651	699	759
4	310	417	429	487	549	638	767	825	896
5	353	476	488	557	627	728	874	944	1.025
6	395	531	543	620	697	809	976	1.050	1.140
7	433	582	597	679	766	889	1.066	1.153	1.252
8	466	629	649	737	831	965	1.154	1.251	1.358
9	498	672	692	786	884	1.040	1.242	1.336	1.451
10	535	714	742	836	938	1.088	1.313	1.423	1.545

*Karşılaştırma yapılabilmesini teminen 2002-2005 yılları için altı sıfır atılmıştır.

**Kaynak TÜİK.

9 yıla ilişkin yoksulluk sınırı verilerine bakıldığında söz konusu sınırların her yıl artmakta olduğu, 2002 yılından 2010 yılına gelindiğinde yaklaşık üç katlık bir artış olduğu görülmektedir. 2002 yılından sonraki 6 yıl içinde sınır ikiye katlanırken küresel finansal krizin de etkisiyle sınırın ilk yıla göre 3 katına çıkması 4 yıl içinde gerçekleşmiştir.

Tablo 6 2003-2010 Yılları Arasındaki Yoksul Hane Sayısı ve Oranı

Yıl	Toplam Hane (Milyon Kişi)	Yoksul Hane Sayısı (Milyon)	Yoksul Hane Oranı (%)
2003	16,5	6,35	38,49
2004	16,9	4,80	28,46
2005	17,1	4,36	25,52
2006	17,4	4,25	24,45
2007	17,5	4,16	23,82
2008	17,6	4,05	23,01
2009	18,3	4,79	26,18
2010	18,6	3,52	18,93

Kaynak: TÜİK

Yoksul hane sayısında ve oranındaki artışa bakıldığında küresel finansal krizin etkilerinin ciddi biçimde ortaya çıktığı 2008-2009 yıllarında yoksul hane oranının %23.01'den %26.18'e yoksul hane sayısının da 4.05 milyondan 4.79 milyon haneye çıktığı görülmektedir. Yoksul hane oranının genel seyrine bakıldığında yıllar içinde azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2003 yılından 2010 yılına gelindiğinde toplam yoksul sayısının nüfusa oranı yaklaşık olarak yarıya düşmüştür. Ancak Türkiye nüfusunun yaklaşık dörtte birlik bir kısmı hala yoksulluk sınırının altında yaşayanlardan oluşmaktadır.

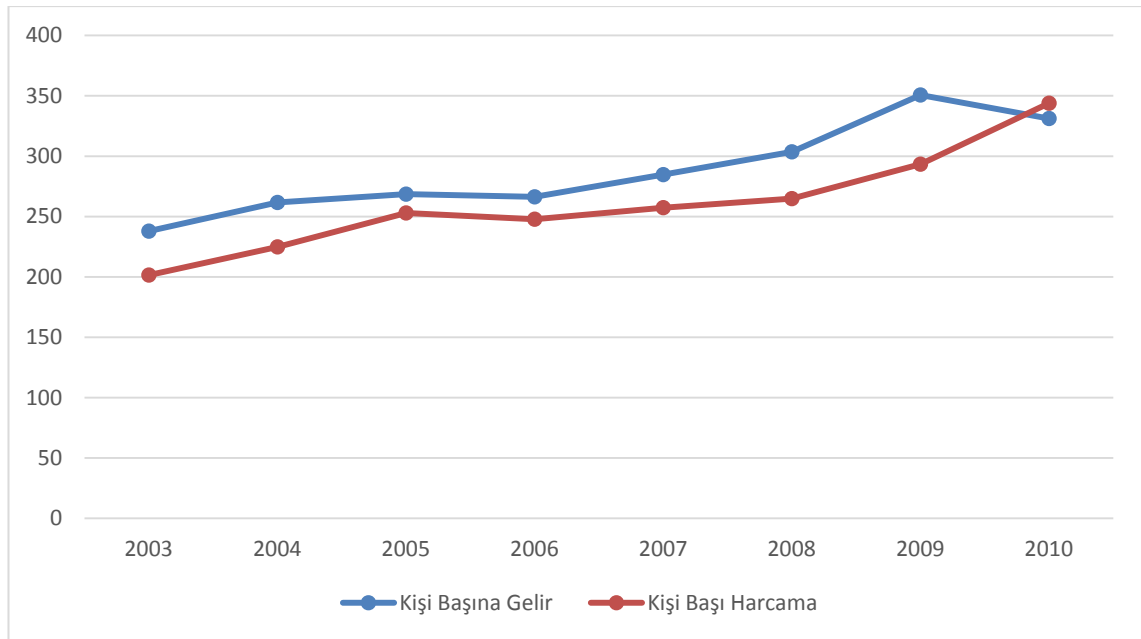
Tablo 7 2003-2010 Yılları Arasındaki Yoksul Nüfusu ve Oranı

Yıl	Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	Toplam Yoksul Nüfusu (Milyon Kişi)	Yoksul Oranı %
2003	66,7	30,2	45,27
2004	67,6	23,0	34,02
2005	69,3	21,5	31,02
2006	70,6	20,5	29,03
2007	66,2	18,8	28,39
2008	67,8	17,7	26,10
2009	68,8	21,9	31,83
2010	69,0	16,3	23,62

Kaynak: TÜİK

Yoksul haneleri de içeren tüm haneler için kişi başına harcama ve gelir grafiklerine bakıldığında kişi başına düşen gelirin harcamadan yüksek olduğu ancak arada büyük bir farkın bulunmadığı, 2010 yılından sonra kişi başı harcamanın geliri aştığı görülmektedir. Söz konusu durum bireylerin borçlanma yolu ile harcamalarını finanse ettikleri ve önceki dönem tasarruflarını kullanma yoluna gittikleri şeklinde yorumlanabilir.

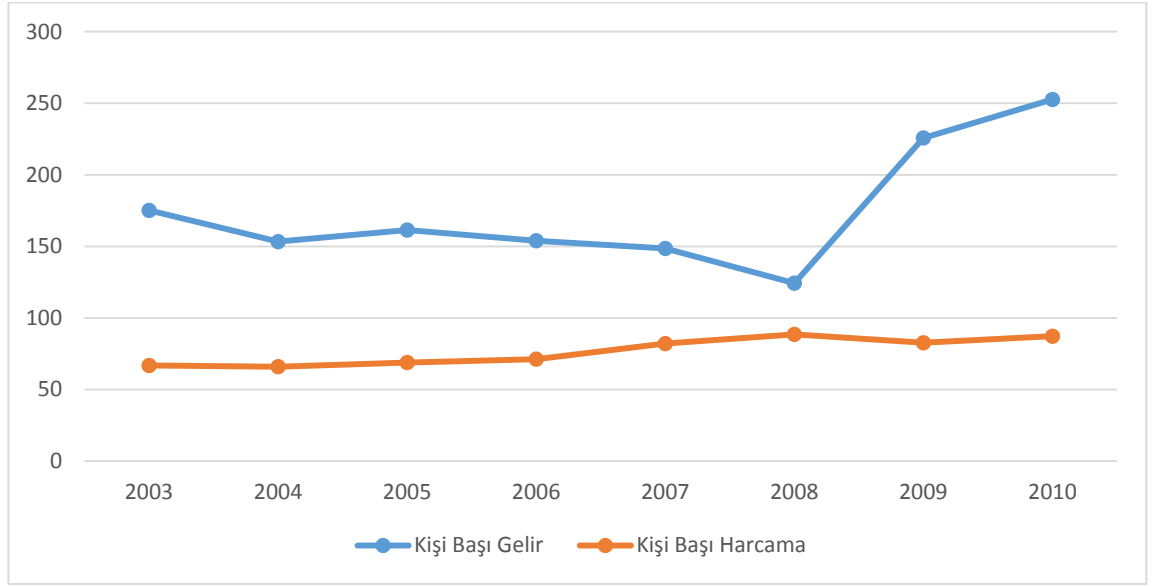
Tablo 8 Tüm Haneler İçin Kişi Başına Gelir ve Harcama Arasındaki Fark

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı Bütçe Anketlerinden hesaplanmıştır.

Yoksul haneler açısından kişi başı harcama ve gelir arasındaki farka ilişkin tabloya bakıldığında yoksul hanelerin harcamaları ile gelirleri arasında büyük bir açık bulunduğu, gelirlerindeki değişimlere rağmen harcamalarında büyük bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Yoksul hanelerin bankalardan veya diğer kredi kurumlarından borçlanma imkanlarının çoğunlukla olmaması nedeniyle bu hanelerin harcamalarında ciddi bir değişiklik olmadığı ve dolayısıyla gelirlerini aşacak miktarda harcama yapamadıkları değerlendirilmektedir. Diğer yandan küresel finansal krizin etkisi ile 2008 yılından 2010 yılına doğru harcama ve gelir arasındaki fark açılmıştır.

Tablo 9 Yoksul Haneler İçin Kişi Başına Gelir ve Harcama Arasındaki Fark

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı Bütçe Anketlerinden hesaplanmıştır.

3.4. Yoksulluk Literatüründe Yer Alan Bazı Çalışmalar

Yoksullukla mücadele amacıyla uygulanması gereken vergi politikaları vergilerin yoksullar lehine adaletli bir şekilde düzenlenmesini amacını taşımalıdır. Bu politikalar dolaylı ve dolaysız vergilerin bileşimlerinde yapılacak düzenlemeler ile mümkündür. Bu kapsamda literatürde yer alan görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

Stiglitz & Atkinson (1976) bireysel tercihlerin açık ve maliyetsiz bir şekilde tespit edilebilir olmaması nedeniyle vergi oranlarında farklılaştırmaya gidilmesine gerek olmadığını savunmaktadırlar. Çalışma yoksul kişilerin durumlarını dikkate almamıştır. Pirttilä & Tuomala (2004) yoksulluğun azaltılması amacı ile uygulanan optimal vergi politikasında yoksulluk ölçümleri kapsamında kullanılan mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin düşük oranda olması ve Stiglitz & Atkinson'un aksine vergi oranlarının farklılaşması gerektiğini savunmuşlardır.

Karanfil & Özkaya (2013) Türkiye hanehalkı bütçe anketleri üzerinden 1975-2005 yıllarına ilişkin olarak yaptıkları çalışmada kamu gelirlerindeki artışın çoğunluk dolaylı vergi gelirlerinden kaynaklandığı, ancak bu artışın sosyal harcamaları da olumlu etkilediği ifade edilmiştir. Toplam vergi gelirleri ile yoksul kişi sayısı arasındaki uzun dönem denge ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan eşbütünleşme analizi sonucunda iliş değişken arasında olumlu ilişki olduğu ancak sosyal harcamaları finanse etmek için dolaylı vergileri arttırmanın yoksulluğun azaltılması için gösterilen çabaları engellediği dolayısıyla etkin bir yoksullukla mücadele politikası için dolaylı vergilerin azaltılması ve bu azalma nedeni ile ortaya çıkan kaybın telafisi için de dolaysız vergi tabanının genişletme yapılması önerilmiştir.

Albayrak (2010) Türkiye'nin 2003 yılı verilerini incelediği çalışmasında 1980 sonrası neoliberal politikaların sonucu olarak ithalat üzerindeki vergilerin kaldırılmasının yurt içindeki dolaylı vergilerin arttırılması sonucunu doğurduğunu, bu durumun da gelir dağılımını ve eşitsizlikleri arttırdığını ifade etmiştir. Yazar çalışmasında sosyal refah göstergesi olarak gelir veya harcamanın alınmasına göre çıkan sonuçların farklılık gösterdiğini, ancak her durumda yoksul insanların üzerindeki vergi yükü azaltılmadıkça dolaylı vergilerin eşitsizlikleri arttıracığını, buna engellemek için dolaysız vergi tabanının genişletilmesini önermiştir.

4. Yöntem ve Veri Seti

2003-2010 yılı TÜİK hane halkı bütçe anketleri yapılan hesaplamalara kaynak teşkil etmektedir. Bu kapsamda 2003 yılında 25.920 hane ve toplamda 107.614 bireye ilişkin veri kullanılırken sonraki yıllarda 8640 hane ve 35.000 civarında bireye ilişkin veri kullanılmış 2009-2010 dönemlerinde ise 2003 yılının yaklaşık yarısı kadar veri ile hesaplama yapılmıştır.

Tablo 10 Analizde Kullanılan Hane Halkı ve Birey Sayısı

Yıl	Hane Halkı Sayısı	Birey Sayısı
2003	25.920	107.614
2004	8.640	35.388
2005	8.640	35.498
2006	8.640	34.939
2007	8.640	34.611
2008	8.640	33.287
2009	12.600	38.453
2010	13.248	38.206

Kaynak: TÜİK, HHBA.

Analizde kullanılmak üzere tüketici bütçesindeki giderlere ilişkin olarak oluşturulan mal ve hizmet sepeti 18 unsuru kapsamaktadır. Bu gider unsurları sırası ile pirinç, peynir ve lor, şeker, çay, alkollü içkiler, erkek giysisileri, kadın giysisileri, kira gideri, konut bakım ve onarım giderleri, şebeke suyu, elektrik, ilaç, akaryakıt, karayolu ile yolcu taşıma, telefon ve faks (iletişim), restoran giderleri, kuaför ve kişisel bakım hizmetleri, kişisel bakım ürünleri şeklindedir. Analizde kullanılan veriler hem tüm hanelerin hem de yoksul hanelerin bütçesinin yaklaşık üçte birlik bir kısmına tekabül etmektedir.

Tablo 11 Analiz İçin Belirlenen Mal ve Hizmet Sepetinde Bulunan Unsurların Tüm Haneler ve Yoksul Haneler İçin Ağırlıkları

	Tüm Haneler İçin Ortalama Ağırlık	Yoksul Haneler İçin Ortalama Ağırlık
Peynir ve Lor	1,49624	1,71634
Pirinç	0,54695	0,74895
Şeker	1,15882	1,77778
Çay	0,78650	1,12158
Alkollü İçkiler	0,09849	0,05657
Erkek Giysisileri	1,33299	1,17819
Kadın Giysisileri	1,40904	1,22024
Kira Gideri	5,01578	3,86983
Konut Bakım/Onarım	0,58629	0,49872
Şebeke Suyu	1,57518	1,52467
Elektrik	2,97720	3,21905
İlaç	0,75395	0,81045
Akaryakıt	2,62491	2,07730
Karayolu Taşımacılığı	3,92057	3,72137
İletişim	3,90641	3,71132
Restoran Hizmetleri	0,97878	0,73769
Kuaför Hizmetleri	0,40304	0,37041
Kişisel Bakım Ürünleri	1,17582	1,20055
TOPLAM	30,74696	29,56101

Kaynak: TÜİK, HHBA

Yoksul hanelerin bütçesinde kira giderlerinin payının daha düşük olması bu kişilerin çoğunlukla gecekonduda yaşamaları ile açıklanabilir. Ayrıca tüm yoksul haneler içinde kırsal alanlarda ikamet edenlerin oranının yüksekliği de başka bir faktördür. Kır yoksullarının neredeyse tamamı kendi evinde oturmaktadır.

Oluşturulan mal ve hizmet sepeti kapsamında tüm ve yoksul hane halkı bütçesindeki madde bazlı ağırlıklara aşağıdaki tablolarda sırası ile yer verilmiştir.

Tablo 12 Pirinç, Peynir, Şeker ve Çayın Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları

	Pirinç		Peynir		Şeker		Çay	
Yıl	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler
2003	0,66833	0,76689	1,64006	1,72355	1,69462	2,12324	0,95614	1,14198
2004	0,62367	0,85162	1,68648	1,99525	1,63921	2,51662	0,90747	1,3155
2005	0,67659	0,85398	1,70859	1,98578	1,47735	2,23017	0,89321	1,30907
2006	0,57029	0,84036	1,49713	1,91626	1,15705	1,8556	0,80899	1,21149
2007	0,55847	0,78732	1,40933	1,63531	0,94757	1,57093	0,74596	1,1266

2008	0,52349	0,78201	1,35481	1,5386	0,84063	1,57817	0,6511	1,14054
2009	0,50241	0,56932	1,35809	1,49869	0,87212	1,13708	0,71171	0,90993
2010	0,45067	0,49681	1,3463	1,34363	0,72825	0,83768	0,64418	0,73936
Toplam	0,58712	0,74895	1,49624	1,71634	1,15882	1,77778	0,7865	1,12158

Kaynak: TÜİK, HHBA

Pirinç, peynir, şeker ve çay temel yeme içme maddeleri olarak belirlenmiş olup KDV oranının çok düşük olması nedeniyle ekmek gibi unlu mamuller kapsama alınmamıştır.

Tablo 13 Alkollü İçkiler, Erkek/Kadın Giyim ve Kiranın Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları

	Alkollü İçkiler		Erkek Giyim		Kadın Giyim		Kira	
Yıl	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler
2003	0,12782	0,10864	1,45299	1,48994	1,31047	1,22644	4,33529	3,78228
2004	0,12002	0,07255	1,5111	1,23317	1,55295	1,31746	4,11179	3,31855
2005	0,12746	0,05824	1,47359	1,34817	1,55318	1,37178	4,53257	3,622
2006	0,08905	0,04640	1,41504	1,24268	1,54672	1,31947	4,62791	3,55256
2007	0,09172	0,00848	1,3999	1,03887	1,49442	1,15803	5,33146	3,77604
2008	0,05802	0,00954	1,18862	0,76227	1,34276	0,80199	5,6665	3,68362
2009	0,09748	0,07418	1,11844	1,01735	1,24934	1,22891	5,75401	4,32829
2010	0,08031	0,03811	1,14205	1,11444	1,24283	1,31144	5,62577	5,17209
Toplam	0,09849	0,05657	1,33299	1,17819	1,40904	1,22024	5,01578	3,86983

Kaynak: TÜİK, HHBA

Tablo 14 Konut Bakım Onarım, Şebeke Suyu, Elektrik ve İlacın Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları

	Konut Bakım/Onarım		Şebeke Suyu		Elektrik		İlaç	
Yıl	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler
2003	0,42063	0,44345	1,8656	1,71626	3,57505	3,60557	0,81102	0,79178
2004	0,42213	0,31425	1,66558	1,44458	3,1806	3,51836	0,81382	0,83061
2005	0,60634	0,36162	1,58945	1,33221	2,75837	2,78324	0,82826	0,8335
2006	0,51947	0,52529	1,59003	1,55160	2,7099	3,02323	0,76237	0,82396
2007	0,60691	0,38721	1,63017	1,81773	2,5674	3,09666	0,79183	0,84935
2008	0,52376	0,41569	1,49097	1,56164	2,82661	3,24611	0,63592	0,86962
2009	0,78495	0,78803	1,36275	1,27677	3,06196	3,12153	0,74635	0,79274

2010	0,77201	0,82183	1,44549	1,44232	3,15386	3,13631	0,6561	0,68173
Toplam	0,58629	0,49872	1,57518	1,52467	2,9772	3,21905	0,75395	0,81045

Kaynak: TÜİK, HHBA

Tablo 15 Akaryakıt, Karayolu Taşımacılığı, İletişim ve Restoran Hizmetlerinin Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları

	Akaryakıt		Karayolu Taşıma		İletişim		Restoran	
Yıl	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler
2003	2,24090	2,15461	3,56108	3,42407	3,8341	3,66908	0,69543	0,61268
2004	2,17572	1,62896	3,62045	3,18829	3,85643	3,59212	0,87659	0,66214
2005	2,51285	2,18740	3,96656	3,77866	3,88728	3,64469	0,90194	0,65808
2006	2,60466	1,88234	3,94801	3,73273	3,86189	3,69983	0,87285	0,67933
2007	2,61674	1,80639	4,15447	3,86380	4,08813	3,89732	0,95534	0,60716
2008	3,05895	1,45931	3,94398	3,78272	4,12313	3,75007	0,93852	0,42768
2009	2,86165	2,70377	3,97525	4,01622	3,87459	3,80292	1,18455	1,05888
2010	2,86125	2,82810	4,15269	4,26040	3,73449	3,65727	1,3527	1,30935
Toplam	2,62491	2,07730	3,92057	3,72137	3,90641	3,71132	0,97878	0,73769

Kaynak: TÜİK, HHBA

Tablo 16 Kuaför ve Bakım Hizmetleri ile Kişisel Bakım Ürünlerinin Tüm ve Yoksul Haneler İçin Bütçe Ağırlıkları

	Kuaför/Bakım Hizmetleri		Kişisel Bakım Ürünleri	
Yıl	Tüm Haneler	Yoksul Haneler	Tüm Haneler	Yoksul Haneler
2003	0,34905	0,33534	1,1642	1,18844
2004	0,36187	0,34515	1,19519	1,12946
2005	0,38504	0,40181	1,19363	1,20136
2006	0,40585	0,37744	1,14495	1,12020
2007	0,46625	0,42736	1,22267	1,27938
2008	0,36536	0,25105	1,17343	1,22316
2009	0,35905	0,32313	1,20398	1,24655
2010	0,52337	0,55485	1,11253	1,23362
Toplam	0,40304	0,37041	1,17582	1,20055

Kaynak: TÜİK, HHBA

4.1. Hesaplamalarda Kullanılan Yönteme İlişkin Bilgiler

Bu tezde yapılan sayısal analizlerinin amacı tüm haneler ve yoksul haneler için oluşturulan mal ve hizmet sepetine göre harcama esnekliklerinin hesaplanması ve elde edilen esneklik verileri kullanılarak hane halklarının Katma Değer Vergisindeki değişimlere ne şekilde tepki verdiklerini, bir diğer deyişle harcamalarını hangi yönde ve ne kadar değiştirdiklerini hesaplamaktadır. Aşağıdaki iki tabloda tüm haneler ve yoksul haneler için kullanılan veri setlerine ilişkin genel istatistiki verilere yer verilmiştir.

Tablo 17 Tüm Haneler İçin Hesaplanan Genel İstatistiki Veriler

Equation	Obs	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P
Peynir ve Lor	87515	2	0,018817	0,011	924,39	0
Pirinç	87515	2	0,009836	0,0112	925,54	0
Şeker	87515	2	0,019816	0,0346	3113,11	0
Çay	87515	2	0,010422	0,0262	2176,56	0
Alkollü İçkiler	87515	2	0,008899	0,0008	84,65	0
Erkek Giyisileri	87515	2	0,030131	0,003	330,11	0
Kadın Giyisileri	87515	2	0,028213	0,004	381,09	0
Kira Gideri	87515	2	0,104128	0,0034	293,16	0
Konut Bakım/Onarım	87515	2	0,033057	0,0016	132,17	0
Şebeke Suyu	87515	2	0,020242	0,0033	301,59	0
Elektrik	87515	2	0,030083	0,0081	723,04	0
İlaç	87515	2	0,020935	0,0014	125,89	0
Akaryakıt	87515	2	0,048187	0,0083	707,34	0
Karayolu Taşımacılığı	87515	2	0,048536	0,0013	95,53	0
İletişim	87515	2	0,032335	0	3,12	0,21
Restoran Hizmetleri	87515	2	0,023583	0,0086	694,73	0
Kuaför Hizmetleri	87515	2	0,007753	0,0025	195,56	0
Kişisel Bakım Ürünleri	87515	2	0,015401	0	3,45	0,17

Kaynak: TÜİK, HBBA çeşitli yıllar.

Tablo 18 Yoksul Haneler İçin Hesaplanan İstatistiki Veriler

Equation	Obs	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P
Peynir ve Lor	25888	2	0,022627	0,0083	207,53	0
Pirinç	25888	2	0,013297	0,0055	124,91	0
Şeker	25888	2	0,027302	0,0234	572,65	0
Çay	25888	2	0,013736	0,0086	194,39	0
Alkollü İçkiler	25888	2	0,006924	0,0012	32,73	0
Erkek Giyisileri	25888	2	0,027927	0,0054	153,19	0

Kadın Giyisileri	25888	2	0,026613	0,0018	49,71	0
Kira Gideri	25888	2	0,094351	0,0014	31,74	0
Konut Bakım/Onarım	25888	2	0,029972	0,0021	52,72	0
Şebeke Suyu	25888	2	0,022819	0,0017	59,93	0
Elektrik	25888	2	0,034903	0,002	51,73	0
İlaç	25888	2	0,021934	0,0006	15,28	0,0005
Akaryakıt	25888	2	0,045983	0,005	118,7	0
Karayolu Taşımacılığı	25888	2	0,049569	0,0057	137,51	0
İletişim	25888	2	0,033979	0,0003	6,08	0,04
Restoran Hizmetleri	25888	2	0,02077	0,0054	136,32	0
Kuaför Hizmetleri	25888	2	0,007163	0,0012	29,06	0
Kişisel Bakım Ürünleri	25888	2	0,01651	0,004	103,7	0

Kaynak: TÜİK, HBBA çeşitli yıllar.

Harcama esnekliklerinin hesaplanması amacıyla Working-Leser Talep Modeli kullanılmıştır. Modelin formülüne aşağıda yer verilmiş olup w_i seçilen gider unsurunun 18 gider kalemi içindeki payını, p_j mal veya hizmet fiyatını, x toplam harcamayı ve H_k kukla değişkeni ifade etmektedir (Woltjer, 2011, s. 35).

$$w_i = \alpha_0 + \alpha_i \log x + \sum_j \beta_{ij} \log p_j + \sum_k \gamma_{ik} H_k + \varepsilon_i$$

Yukarıdaki talep modeline göre hesaplanması gereken harcama esnekliğine ilişkin formül ise aşağıdaki şekildedir.

$$e_i = 1 + \left(\frac{\alpha_i}{w_i} \right)$$

Modeldeki kukla değişken çeşitli niteliksel değişkenlere karşılık gelmekle birlikte hesaplamalarımızda kullanılmamıştır.

4.2. Hesaplamalar ve Elde Edilen Sonuçlar

Seçilen mal ve hizmet sepetindeki ürünler arasında ikame ilişkisi bulunmaması nedeniyle çapraz fiyat esneklikleri hesaplanmamıştır. Aşağıdaki iki tablo sırasıyla tüm

haneler ve yoksul haneler için yapılan hesaplamalardan elde edilen sonuçları göstermektedir.

Yapılan hesaplamalar sonucunda elde edilen esneklik verilerine hem yoksul haneler için hem de tüm haneler için aynı tabloda yer verilmiştir.

Tablo 19 Tüm Haneler ve Yoksul Haneler İçin Hesaplanan Talep Esneklikleri

Seçilen Değişkenler	Esneklik (Tüm Haneler için)	Esneklik (Yoksul Haneler için)
Akaryakıt	-0,87719198	-0,79680354
Alkollü İçkiler	-1,84221748	-2,36061517
Çay	-1,42250477	-1,37913479
Elektrik	-0,87211810	-1,04343828
Erkek Giyisileri	-2,43911807	-3,05318327
İlaç	-1,23356987	-1,03910173
İletişim	-1,00008320	-0,97195338
Kadın Giyisileri	-2,11764038	-1,99297679
Karayolu Taşımacılığı	-0,80251086	-0,75122334
Kira Gideri	-0,67208291	-0,83524082
Kişisel Bakım Ürünleri	-1,03011515	-0,97869310
Konut Bakım/Onarım	0,51414829	1,31171800
Kuaför Hizmetleri	-0,79215462	-0,86231473
Peynir ve Lor	-1,15321071	-1,19754244
Pirinç	-1,30496389	-1,38850391
Restoran Hizmetleri	-0,54445330	-0,45748214
Şebeke Suyu	-1,43954977	-1,52724852
Şeker	-3,18367822	-3,20913161

Kaynak: TÜİK, HBBA çeşitli yıllar.

Esnekliklerin hesaplanma amacı vergi oranlarındaki değişimlerin (azalmanın) hane halkı bütçesine ne şekilde etki ettiğini görebilmektir. Elde edilen sonuçların maliye politikasının sosyal amaçlarından biri olan yoksulluğun azaltılması konusundaki değerlendirmelere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda; oluşturulan mal ve hizmet sepetindeki temel gıda ve içecek mallarında %8, diğer mallarda %18 olarak belirlendiği göz önüne alındığında KDV oranlarının tüm mallar için %5'e ve %1'e düşürülmesi durumunda söz konusu mal ve hizmetlere olan talebin ve ilgili harcamaların hane halkı bütçelerindeki paylarının ne şekilde değiştiği hesaplanmıştır.

KDV uygulanmaması nedeniyle kira, ayrıca ÖTV de uygulanması nedeniyle alkollü içkiler hesaplamalara dahil edilmemiştir.

KDV oranının %5'e ve %1'e düşürülmesi durumunda hane halkı bütçelerinde meydana gelen değişikliklerin hesaplanması için öncelikle gider unsurlarının %5 ve %1 KDV'li fiyatları alınmış ve önceki fiyat ile arasındaki fark % olarak hesaplanmıştır. Bulunan sonuçların esneklik ile çarpılması sonucunda harcama payındaki değişim elde edilmiştir. Harcama payındaki değişimin yüzdesi alınıp 1 ile toplanmış ve bütçedeki eski pay ile çarpılarak yeni paya ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Simülasyon 1: KDV oranının %5'e düşürülmesi

Tüm haneler için hesaplanan verilere bakıldığında mal ve hizmet sepeti kapsamına en temel ihtiyaçlar alındığından konut bakım ve onarımı dışındaki bütün gider unsurlarının esnekliklerin negatif olması nedeniyle bütçedeki ilgili payın arttığı görülmektedir.

Tablo 20 KDV %5'e Düşürüldüğünde Tüm Haneler İçin Sonuçlar

	Harcama Payındaki Değişim-%	Bütçedeki Eski Pay	Bütçedeki Yeni Pay
Erkek Giyim (Kazak)	26,87163975	1,14205	1,448938
Kadın Giyim (Kazak)	23,32993639	1,24283	1,532781
Şebeke Suyu	15,85944662	1,44549	1,674737
İlaç	13,59017653	0,65610	0,745265
Kişisel Bakım sabun	11,34872623	1,11253	1,238788
İletişim (Cep Telefonu)	11,01786576	3,73449	4,145951
Akaryakıt (Benzin)	9,663979441	2,86125	3,137761
Elektrik	9,608080763	3,15386	3,456885
Şeker	8,843550611	0,72825	0,792653
Karayolu Taşımacılığı (Belediye Otobüs Ücretleri)	8,841221339	4,15269	4,519839

Kuaför Hizmetleri (Erkek Berberi)	8,727127169	0,52337	0,569045
Restoran (Kebap)	5,998214322	1,35270	1,433838
Çay	3,951402139	0,64418	0,669634
Pirinç	3,624899694	0,45067	0,467006
Peynir	3,203363083	1,34630	1,389427
Konut Bakım Ve Onarım(Badana Boya)	-5,664345568	0,77201	0,728281

Kaynak: TÜİK, HBBA çeşitli yıllar.

Yoksul haneler açısından bakıldığında da KDV oranındaki düşüşün söz konusu ürünlerin bütçedeki yeni paylarında artış ile sonuçlandığı görülmektedir.

Tablo 21 KDV %5'e Düşürüldüğünde Yoksul Haneler İçin Sonuçlar

	Harcama Payındaki Değişim-%	Bütçedeki Eski Pay	Bütçedeki Yeni Pay
Erkek Giyim (Kazak)	33,6368	1,11444	1,489302
Kadın Giyim (Kazak)	21,9565	1,31144	1,599387
Şebeke Suyu	16,8256	1,44232	1,684999
Elektrik	11,4955	3,13631	3,496845
İlaç	11,4477	0,68173	0,759773
Kişisel Bakım sabun	10,7822	1,23362	1,366632
İletişim (Cep Telefonu)	10,7080	3,65727	4,048889
Kuaför Hizmetleri (Erkek Berberi)	9,50008	0,55485	0,607561
Şeker	8,91425	0,83768	0,912353
Akaryakıt (Benzin)	8,77834	2,82810	3,076360
Karayolu Taşımacılığı (Belediye Otobüs Ücretleri)	8,27619	4,26040	4,612999
Restoran (Kebap)	5,04006	1,30935	1,375342
Pirinç	3,85696	0,49681	0,515972
Çay	3,83093	0,73936	0,767684
Peynir	3,32651	1,34363	1,388326
Konut Bakım Ve Onarım(Badana Boya)	-14,4510	0,82183	0,703066

Kaynak: TÜİK, HBBA çeşitli yıllar.

Simülasyon 2: KDV oranının %1'e düşürülmesi

Hem tüm haneler nezdinde hem de yoksul haneler nezdinde pirinç, peynir ve şekerin harcama paylarındaki değişimin mal ve hizmet sepetindeki diğer unsurlara göre daha az olduğu görülmektedir. Ancak KDV'nin %1'e düşürülmesi durumunda harcama payında %5'e göre daha büyük bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 22 KDV %1'e Düşürüldüğünde Tüm Haneler İçin Sonuçlar

	Harcama Payındaki Değişim-%	Bütçedeki Eski Pay	Bütçedeki Yeni Pay
Erkek Giyim (Kazak)	35,13983660	1,14205	1,54336
Kadın Giyim (Kazak)	30,50837836	1,24283	1,62200
Şebeke Suyu	20,73927635	1,44549	1,74527
Şeker	20,63495143	0,72825	0,87852
İlaç	17,77176931	0,65610	0,77270
Kişisel Bakım sabun	14,84064199	1,11253	1,27764
İletişim (Cep Telefonu)	14,40797831	3,73449	4,27255
Akaryakıt (Benzin)	12,63751158	2,86125	3,22284
Elektrik	12,56441331	3,15386	3,55012
Karayolu Taşımacılığı (Belediye Otobüs Ücretleri)	11,56159714	4,15269	4,63281
Kuaför Hizmetleri (Erkek Berberi)	11,41239707	0,52337	0,58310
Çay	9,219938324	0,64418	0,70357
Pirinç	8,458099287	0,45067	0,48879
Restoran (Kebap)	7,843818729	1,35270	1,45880
Peynir	7,474513861	1,34630	1,44693
Konut Bakım Ve Onarım(Badana Boya)	-7,407221130	0,77201	0,71483

Kaynak: TÜİK, HBBA çeşitli yıllar.

Yoksul haneler için hesaplanan rakamlara bakıldığında erkek ve kadın giyisilerine yapılan harcamaların payının KDV'nin %1'e düşmesi durumunda sırasıyla yaklaşık %44 ve %28 artmış olduğu görülmektedir. Bu durum KDV oranının düşmesi ile reel olarak gelirleri artmış olan yoksul hane halkının giyinme ihtiyaçlarını karşılamaya yöneldikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 23 KDV %1'e Düşürüldüğünde Yoksul Haneler İçin Sonuçlar

	Harcama Payındaki Değişim- %	Bütçedeki Eski Pay	Bütçedeki Yeni Pay
Erkek Giyim (Kazak)	43,9865	1,11444	1,604644
Kadın Giyim (Kazak)	28,7124	1,31144	1,687986
Şebeke Suyu	22,0027	1,44232	1,759670
Şeker	20,7999	0,83768	1,011917
Elektrik	15,0326	3,13631	3,607778
İlaç	14,9701	0,68173	0,783786
Kişisel Bakım sabun	14,0998	1,23362	1,407558
İletişim (Cep Telefonu)	14,0027	3,65727	4,169387
Kuaför Hizmetleri (Erkek Berberi)	12,4232	0,55485	0,62378
Akaryakıt (Benzin)	11,4794	2,82810	3,152748
Karayolu Taşımacılığı (Belediye Otobüs Ücretleri)	10,8227	4,26040	4,721491
Pirinç	8,99956	0,49681	0,541521
Çay	8,93884	0,73936	0,805450
Peynir	7,76185	1,34363	1,447921
Restoran (Kebap)	6,59084	1,30935	1,395647
Konut Bakım Ve Onarım(Badana Boya)	-18,8980	0,82183	0,666524

Kaynak: TÜİK, HBBA çeşitli yıllar.

Yoksul haneler açısından KDV oranlarındaki değişime tepkinin daha ziyade gıda dışı ihtiyaçların karşılanmasına yönelmesi şeklinde gerçekleştiği düşünülmektedir. Gıda maddeleri arasında ise şeker talebindeki artış dikkat çekmektedir.

KDV oranlarındaki düşüş hane halkı gelirin reel anlamda artması anlamına gelmekle birlikte bu artışın aynı zamanda temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelmesi refah düzeyinde çifte bir artış anlamına gelmektedir. Dolayısıyla maliye politikası uygulamaları, özellikle de vergi politikası, vergi oranlarında yapılacak düzenlemeler ile yoksul sayısının ve oranının azaltılmasına katkıda bulunabilir.

4.3. Esnekliklerin Hesaplanması Konusunda Literatürde Yer Alan Bazı Çalışmalar

Düşük gelir gruplarının tüketim tercihleri ve temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarına ilişkin literatürde yer alan çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Jansen & Schulz (2006) Güney Afrika'daki su tüketimini etkileyen faktörleri araştırırken gelir gruplarına göre su talebinin esneklik katsayılarını yüksek gelir grupları için (-0.990) ve kalan diğer gelir grupları için (-0.228) olarak hesaplamıştır. Bu sonuçlar ışığında tüm gelir grupları için aynı fiyatlama politikasının uygulanmasının yanlış ve adaletsiz olacağını savunmuştur.

Prudman ve arkadaşları (2011) QAIDS¹⁶ ve FCDS¹⁷ modellerini kullanarak Hindistan'ın farklı gelir grupları için gıda talep esnekliklerini hesaplamışlardır. Örneğin pirincin en düşük gelir grubu için seçilen modellere göre hesaplanan esneklikleri sırası ile (-0.309) ve (-0.487) dir. Şekerin ise (-0.081) ve (-0.643) şeklindedir. Hesaplamalar sonucunda gelirdeki artışa bağlı olarak alt gelir gruplarından üst gelir gruplarına doğru çıkıldıkça besin değeri yüksek gıdaların bütçedeki değerinin arttığı, alt gelir gruplarının ise tahıl ağırlıklı beslendikleri, bu grupların tahıl ürünlerine taleplerinin esnekliklerinin düşük olması nedeni ile gıda fiyatlarındaki artışın besin değeri yüksek gıdalardan tahıllara kaymasının yetersiz beslenmeye yol açacağı ifade edilmiştir.

Dubihlela & Sekhampu (2014) Güney Afrika'nın bazı ilçelerinde gıda ve gıda dışı mallar için talep esnekliklerini hesaplamıştır. Hesaplamada; çok yoksul ve kısmi yoksul olarak yoksulluk sınırının altında kalanlar ile üstünde kalanlar olmak üzere 3 grup ele alınmıştır. Şeker için esneklik katsayıları gruplara göre sırası ile (-1.34), (-1.29) ve (-0.019) iken pirinç için (-1.59), (-1.25) ve (-1.04) ve elektrik için (-0.87), (-0.79) ve

¹⁶ Quadratic Almost Ideal Demand System

¹⁷ Food Characteristic Demand System

(-0.69) olarak hesaplanmıştır. Alt gelir gruplarında esnekliklerin düşük olmasının fiyatlar arttığında bu grupların gıda kalemlerini birbirleri ile ikame etmelerinin yetersiz beslenmeye yol açtığı ifade edilmiş ve en düşük gelir grupları için gıda sübvansiyonu önerilmiştir.

Kakwani (1993) yılında yoksulluk ve ekonomik büyüme konusunda yoksulluk endekslerinin esnekliklerini hesaplamaya yönelik olarak geliştirdiği çalışmayı esas alarak (2000) yılında Lao, Tayland ve Kore verileri üzerinden yaptığı çalışmada; kafa sayım oranı, yoksulluk açığı endeksi ve yoksulluğun şiddetine ilişkin verileri kullanarak kişi başı gayrisafi milli hasıladaki %1’lik değişimin yoksulluğu ne kadar etkileyeceğini gösteren yoksulluğun esnekliğini hesaplamıştır. Örneğin kafa sayı oranı için bulunan esneklik katsayıları Lao için 1992-1998 yılları arasında (-0.7), Tayland için 1992-1994 yılları arasında (-2.29) ve Kore için 1992-1993 yılları için (-3.57) olarak hesaplanmıştır. Hesaplamalardan elde edilen bilgilerle yoksulların lehine büyüme endeksi geliştirilmiştir.

Florent Bresson (2010) eşitsizliklerin artmasının yoksulluk düzeyine etkisinin belirsiz olduğu öne sürmüştü ve Kakwani’nin geliştirdiği esneklik formüllerini kullanarak yoksulluk ve eşitsizlik arasında bağlantı kurmak için yoksulların eşitsizlik esnekliğini hesaplamıştır.

SONUÇ

Yoksulluk en genel tanımı ile bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Bu ihtiyaçların kapsamı yoksulluğun farklı tanımlarının yapılmasını sağlamaktadır. Yaşamın sürdürülmesi için gerekli olan gıda veya bu gıdaya ek olarak giyinme, barınma, sağlık giderleri ve okuma yazma oranı gibi birçok unsur yoksul nitelemesi için kullanılmaktadır. Her ne şekilde olursa olsun ortaya çıkan yoksullukla, yoksul bireylerin insan onuruna yaraşır bir düzeyde yaşamalarını sağlamak için mücadele edilmesi gerekmektedir.

Yoksullukla mücadele konusunda Dünya Bankası ve UNDP yazınında genel olarak kişisel kabiliyetlerin güçlendirilmesi, fırsatların, beslenme, eğitim, sağlık ve eğitim imkanlarının artırılması ve benzeri şekillerde sunulan çözümlerin yoksulluk sonucunu doğuran sebepleri ortadan kaldırmaya yönelik olduğu konusunda şüphe yoktur. Ancak bu çözümler belli düzeydeki bir geliri ele almakta ve bu gelirin artırılmasını sağlamaya yönelmektedir. Sebebin diğer tarafına bakıldığında satın alma gücündeki azlığın da yoksulluğa yol açması, temel ihtiyaç maddeleri üzerine konan dolaylı vergilerin yüksekliği, sürekli olarak enflasyon oranlarının yüksek olması, yurt içindeki üretim sıkıntısı nedeniyle ithal edilen mal fiyatlarının yüksekliği gibi birçok neden yoksul hanelerin reel gelirlerinin düşük olmasına yol açmaktadır. Uluslararası kurumlar olarak Dünya Bankası ve UNDP tarafından mevcut reel gelirin artırılması konusunda politika önerilerine yeteri kadar önem verilmediği düşünülmektedir. Özellikle temel ihtiyaç maddeleri üzerindeki vergilerin azaltılmasının yoksulların harcamalarını arttırmaları dolayısıyla refah düzeyini yükseltmelerine ilişkin bu çalışmadaki sonuçlar dikkate alındığında, hükümetlerle işbirliği yapan uluslararası

kurum ve kuruluşlar açısından bu hususa yaptıkları çalışmalarda yer verilmesi mümkündür.

Bu çalışmada 18 mal ve hizmet kalemi bir araya getirilerek bir gider sepeti oluşturulmuş ve sepetteki her bir unsur için Working-Lesser talep fonksiyonu ve esneklik formülü esas alınarak tüm hanelerin ve yoksul hanelerin harcama esneklikleri hesaplanmıştır. Daha sonra KDV oranının tüm unsurlar için %5'e ve %1'e düşürülmesi şeklinde simülasyonlar yapılmıştır. Her iki hane tipinde de gider unsurlarının harcama paylarının arttığı görülmekle birlikte bu artış yoksul hanelerde nispeten daha yüksek gerçekleşmiştir. Yoksul hanelerin harcama taleplerinin simülasyonlara göre gıda maddelerinden ziyade gıda dışı maddelere yöneldiği görülmüştür. Özellikle giyim konusunda talep esnekliklerinin yüksek çıkmasının da etkisiyle harcama payları yüzdelik bazda önemli ölçüde artış göstermiştir.

Yoksulluk olgusuna ilişkin tanımlar hangi kavramlar üzerinden yapılırsa çözümler de bu kavramlara uygun araçlar üzerinden olmaktadır. Bu çalışmada yoksullukla mücadele konusunda adaletin öneminden bahsedilmiş ve adaletin toplumsal düzeyde sağlanması için maliye politikası araçlarından biri olan vergilemeye ilişkin yasalarda adaletli olunması gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısı ile adalet üzerinden aranan çözümlerin temelinde vergi yasalarının adaleti uygun olarak şekillendirilmesi için bazı vergilerde ve vergi oranlarında yoksul bireylerin durumlarını dikkate alan iyileştirmeler yapılması gerekmektedir.

Temel mal ve hizmetlerde yapılacak vergi düşüşlerinin yoksulların refah düzeylerini arttırması aynı zamanda çalışmanın birinci bölümünde yer verilen yoksulluk tanımlarına göre yoksulluk sınırlarının altında kalan kişi sayısında azalmaya yol açabilecektir. Dolayısıyla böyle bir durum bireylerin refah seviyelerinde yükselme

meydana gelmesi yolu ile toplum düzeyinde geçerli olan kabul edilebilir minimum refah düzeyinin altında kalan kişi sayısının azalmasına etki edecektir. Temel gıda maddelerindeki fiyat düşüşleri hem açlık sınırında bulunan bireylerin durumlarının iyileşmesi hem de besin değeri açısından zengin gıdalar ile beslenilmesi sonucunda yetersiz beslenme sorunlarının giderilmesi açısından önemli bir gelişmedir.

KDV oranında temel ihtiyaç maddeleri açısından yapılacak değişiklik aynı zamanda vergi adaletini sağlamak ve vergilerin kişilerin mali ve sosyal durumları dikkate alınarak konulması anlamında şahsileştirilmesi ilkeleri iyi uyumlu olacaktır. Ayrıca, söz konusu durumun gerçekleşmesi 1982 Anayasası'nın 73. maddesinde yer verilen *“Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.”* hüküm açısından da olumlu bir durumdur.

Türkiye uygulamaları açısından bakıldığında kendi ‘cehalet peçe’imizin¹⁸ altından yaptığımız değerlendirmeler ve ulaştığımız sonuçlara ek olarak vergi politikası uygulamalarında kentsel ve kırsal düzeydeki yoksulluk profillerindeki farklılıkların dikkate alınması, asgari gıda yaklaşımı açısından yeterli besinleri alamayanlara gıda yardımı yapılması, yoksullukla mücadele alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerine destek ve teşvik verilmesi düşünülebilir.

¹⁸ Veil of ignorance, (Rawls, 1971, s. 136)

EK : Tüm haneler ve yoksul haneler için yapılan hesaplamaların sonuçları

Tüm haneler için ulaşılan sonuçlar:

	Coef.	Std. Err.	z	P>z	[95% Conf.	Interval]
Peynir ve Lor						
log1145	-2,29E-03	1,38E-04	1,66E+01	0,00E+00	-2,56E-03	-2,02E-03
reelexpend~e	-2,10E-06	9,00E-08	2,32E+01	0,00E+00	-2,28E-06	-1,92E-06
_cons	2,86E-02	7,15E-04	4,00E+01	0,00E+00	2,72E-02	3,00E-02
Pirinç						
reelexpend~e	-1,15E-06	5,00E-08	2,43E+01	0,00E+00	-1,24E-06	-1,06E-06
log1111	-1,67E-03	1,11E-04	1,50E+01	0,00E+00	-1,89E-03	-1,45E-03
_cons	1,48E-02	5,56E-04	2,67E+01	0,00E+00	1,37E-02	1,59E-02
Şeker						
reelexpend~e	-3,40E-06	1,00E-07	3,56E+01	0,00E+00	-3,59E-06	-3,21E-06
log1181	-2,53E-02	6,66E-04	3,80E+01	0,00E+00	-2,66E-02	-2,40E-02
_cons	1,35E-01	3,16E-03	4,27E+01	0,00E+00	1,29E-01	1,41E-01
Çay						
reelexpend~e	-1,94E-06	5,00E-08	3,85E+01	0,00E+00	-2,03E-06	-1,84E-06
log1212	-3,32E-03	1,59E-04	2,09E+01	0,00E+00	-3,64E-03	-3,01E-03
_cons	2,61E-02	7,92E-04	3,29E+01	0,00E+00	2,45E-02	2,76E-02
Alkollü İçkiler						
reelexpend~e	2,70E-07	4,00E-08	6,17E+00	0,00E+00	1,80E-07	3,50E-07
log2111	-8,30E-04	1,09E-04	7,62E+00	0,00E+00	-1,04E-03	-6,16E-04
_cons	5,02E-03	5,55E-04	9,05E+00	0,00E+00	3,93E-03	6,11E-03
Erkek Giyisileri						
reelexpend~e	1,83E-06	1,50E-07	1,26E+01	0,00E+00	1,54E-06	2,11E-06
log3121	-1,92E-02	1,30E-03	1,47E+01	0,00E+00	-2,17E-02	-1,66E-02
_cons	1,03E-01	6,19E-03	1,67E+01	0,00E+00	9,10E-02	1,15E-01
Kadın Giyisileri						
reelexpend~e	2,34E-06	1,40E-07	1,72E+01	0,00E+00	2,07E-06	2,60E-06
log3122	-1,57E-02	1,37E-03	1,15E+01	0,00E+00	-1,84E-02	-1,31E-02
_cons	8,63E-02	6,46E-03	1,34E+01	0,00E+00	7,37E-02	9,90E-02
Kira Giderleri						
reelexpend~e	1,40E-06	5,00E-07	2,79E+00	5,00E-03	4,20E-07	2,38E-06

log4111	1,64E-02	1,00E-03	1,64E+01	0,00E+00	1,45E-02	1,84E-02
_cons	-3,65E-02	5,20E-03	7,02E+00	0,00E+00	-4,67E-02	-2,63E-02
Konut Bakım ve Onarımı						
reelexpend~e	9,40E-07	1,60E-07	5,91E+00	0,00E+00	6,30E-07	1,25E-06
log4311	8,88E-03	9,84E-04	9,02E+00	0,00E+00	6,95E-03	1,08E-02
_cons	-3,70E-02	4,65E-03	7,95E+00	0,00E+00	-4,61E-02	-2,79E-02
Şebeke Suyu						
reelexpend~e	-7,40E-07	1,00E-07	7,65E+00	0,00E+00	-9,30E-07	-5,50E-07
log4411	-6,92E-03	4,71E-04	1,47E+01	0,00E+00	-7,85E-03	-6,00E-03
_cons	4,90E-02	2,21E-03	2,22E+01	0,00E+00	4,47E-02	5,34E-02
Elektrik						
reelexpend~e	-3,82E-06	1,50E-07	2,64E+01	0,00E+00	-4,11E-06	-3,54E-06
log4511	3,81E-03	4,73E-04	8,05E+00	0,00E+00	2,88E-03	4,73E-03
_cons	1,47E-02	2,25E-03	6,54E+00	0,00E+00	1,03E-02	1,92E-02
İlaç						
reelexpend~e	-7,30E-07	1,00E-07	7,22E+00	0,00E+00	-9,20E-07	-5,30E-07
log6111	-1,76E-03	2,27E-04	7,74E+00	0,00E+00	-2,21E-03	-1,32E-03
_cons	1,67E-02	1,10E-03	1,52E+01	0,00E+00	1,45E-02	1,88E-02
Akaryakıt						
reelexpend~e	5,50E-06	2,30E-07	2,37E+01	0,00E+00	5,04E-06	5,95E-06
log7221	3,22E-03	3,60E-04	8,95E+00	0,00E+00	2,52E-03	3,93E-03
_cons	5,09E-03	1,85E-03	2,76E+00	6,00E-03	1,48E-03	8,71E-03
Karayolu Taşıma						
reelexpend~e	-5,10E-07	2,30E-07	2,19E+00	2,90E-02	-9,70E-07	-5,00E-08
log7321	7,74E-03	7,95E-04	9,74E+00	0,00E+00	6,18E-03	9,30E-03
_cons	1,25E-03	3,92E-03	3,20E-01	7,50E-01	-6,44E-03	8,94E-03
İletişim						
reelexpend~e	-2,70E-07	1,60E-07	1,75E+00	8,00E-02	-5,80E-07	3,00E-08
log8311	-3,25E-06	6,99E-04	0,00E+00	9,90E-01	-1,37E-03	1,37E-03
_cons	3,93E-02	3,33E-03	1,18E+01	0,00E+00	3,28E-02	4,58E-02
Restoran Hizmetleri						
reelexpend~e	2,04E-06	1,10E-07	1,80E+01	0,00E+00	1,82E-06	2,27E-06
log11111	4,46E-03	2,68E-04	1,66E+01	0,00E+00	3,93E-03	4,98E-03
_cons	-1,47E-02	1,37E-03	1,08E+01	0,00E+00	-1,74E-02	-1,21E-02
Kuaför Hizmetleri						

reelexpend~e	3,20E-07	4,00E-08	8,66E+00	0,00E+00	2,50E-07	4,00E-07
log12111	8,38E-04	8,65E-05	9,68E+00	0,00E+00	6,68E-04	1,01E-03
_cons	-5,71E-04	4,45E-04	1,28E+00	2,00E-01	-1,44E-03	3,02E-04
Kişisel Bakım Ürünleri						
reelexpend~e	1,00E-08	7,00E-08	9,00E-02	9,20E-01	-1,40E-07	1,50E-07
log12131	-3,54E-04	1,91E-04	1,85E+00	6,00E-02	-7,29E-04	2,03E-05
_cons	1,35E-02	9,30E-04	1,45E+01	0,00E+00	1,17E-02	1,53E-02

Yoksul haneler için ulaşılan sonuçlar:

	Coef.	Std. Err.	z	P>z	[95% Conf.	Interval]
Peynir ve Lor						
log1145	-3,39E-03	3,10E-04	1,09E+01	0,00E+00	-4,00E-03	-2,78E-03
reelexpend~e	-7,58E-06	1,13E-06	6,74E+00	0,00E+00	-9,79E-06	-5,38E-06
_cons	3,70E-02	1,56E-03	2,37E+01	0,00E+00	3,40E-02	4,01E-02
Pirinç						
reelexpend~e	3,78E-06	6,60E-07	5,73E+00	0,00E+00	2,49E-06	5,08E-06
log1111	-2,91E-03	2,75E-04	1,06E+01	0,00E+00	-3,45E-03	-2,37E-03
_cons	2,08E-02	1,34E-03	1,55E+01	0,00E+00	1,82E-02	2,34E-02
Şeker						
reelexpend~e	-1,66E-06	1,35E-06	1,23E+00	2,10E-01	-4,31E-06	9,90E-07
log1181	-3,93E-02	1,69E-03	2,32E+01	0,00E+00	-4,26E-02	-3,60E-02
_cons	2,05E-01	7,96E-03	2,57E+01	0,00E+00	1,89E-01	2,20E-01
Çay						
reelexpend~e	-3,78E-06	6,80E-07	5,54E+00	0,00E+00	-5,12E-06	-2,45E-06
log1212	-4,25E-03	3,77E-04	1,13E+01	0,00E+00	-4,99E-03	-3,51E-03
_cons	3,35E-02	1,83E-03	1,83E+01	0,00E+00	2,99E-02	3,71E-02
Alkollü İçkiler						
reelexpend~e	-4,50E-07	3,40E-07	1,30E+00	1,90E-01	-1,12E-06	2,30E-07
log2111	-7,70E-04	1,49E-04	5,16E+00	0,00E+00	-1,06E-03	-4,78E-04
_cons	4,62E-03	7,43E-04	6,22E+00	0,00E+00	3,16E-03	6,07E-03
Erkek Giyisileri						
reelexpend~e	9,18E-06	1,38E-06	6,63E+00	0,00E+00	6,46E-06	1,19E-05
log3121	-2,42E-02	2,09E-03	1,16E+01	0,00E+00	-2,83E-02	-2,01E-02

_cons	1,24E-01	9,82E-03	1,26E+01	0,00E+00	1,04E-01	1,43E-01
Kadın Giyisileri						
reelexpend~e	7,83E-06	1,32E-06	5,91E+00	0,00E+00	5,23E-06	1,04E-05
log3122	-1,21E-02	2,40E-03	5,04E+00	0,00E+00	-1,68E-02	-7,41E-03
_cons	6,66E-02	1,12E-02	5,94E+00	0,00E+00	4,47E-02	8,86E-02
Kira Giderleri						
reelexpend~e	1,45E-05	4,69E-06	3,10E+00	2,00E-03	5,33E-06	2,37E-05
log4111	6,38E-03	1,63E-03	3,92E+00	0,00E+00	3,19E-03	9,56E-03
_cons	1,24E-03	8,19E-03	1,50E-01	8,80E-01	-1,48E-02	1,73E-02
Konut Bakım ve Onarımı						
reelexpend~e	1,16E-06	1,49E-06	7,80E-01	4,30E-01	-1,76E-06	4,08E-06
log4311	1,15E-02	1,68E-03	6,87E+00	0,00E+00	8,24E-03	1,48E-02
_cons	-4,99E-02	7,84E-03	6,36E+00	0,00E+00	-6,52E-02	-3,45E-02
Şebeke Suyu						
reelexpend~e	1,62E-06	1,12E-06	1,44E+00	1,50E-01	-5,90E-07	3,82E-06
log4411	-8,04E-03	1,04E-03	7,74E+00	0,00E+00	-1,01E-02	-6,00E-03
_cons	5,25E-02	4,84E-03	1,09E+01	0,00E+00	4,31E-02	6,20E-02
Elektrik						
reelexpend~e	-1,15E-05	1,73E-06	6,68E+00	0,00E+00	-1,49E-05	-8,14E-06
log4511	-1,40E-03	1,06E-03	1,31E+00	1,80E-01	-3,48E-03	6,87E-04
_cons	4,26E-02	4,99E-03	8,53E+00	0,00E+00	3,28E-02	5,23E-02
İlaç						
reelexpend~e	-3,94E-06	1,09E-06	3,63E+00	0,00E+00	-6,07E-06	-1,82E-06
log6111	-3,17E-04	4,54E-04	-7,00E-01	4,80E-01	-1,21E-03	5,73E-04
_cons	1,09E-02	2,14E-03	5,08E+00	0,00E+00	6,69E-03	1,51E-02
Akaryakıt						
reelexpend~e	1,65E-05	2,28E-06	7,20E+00	0,00E+00	1,20E-05	2,09E-05
log7221	4,22E-03	6,56E-04	6,43E+00	0,00E+00	2,93E-03	5,51E-03
_cons	-5,99E-03	3,27E-03	1,83E+00	6,00E-02	-1,24E-02	4,24E-04
Karayolu Taşıma						
reelexpend~e	2,02E-05	2,46E-06	8,22E+00	0,00E+00	1,54E-05	2,51E-05
log7321	9,26E-03	1,45E-03	6,41E+00	0,00E+00	6,43E-03	1,21E-02
_cons	-1,49E-02	6,99E-03	2,13E+00	3,00E-02	-2,86E-02	-1,16E-03
İletişim						
reelexpend~e	3,61E-06	1,69E-06	2,14E+00	3,00E-02	3,00E-07	6,92E-06
log8311	1,04E-03	1,40E-03	7,40E-01	4,50E-01	-1,71E-03	3,79E-03

_cons	3,10E-02	6,58E-03	4,71E+00	0,00E+00	1,81E-02	4,39E-02
Restoran Hizmetleri						
reelexpend~e	4,79E-06	1,03E-06	4,63E+00	0,00E+00	2,76E-06	6,81E-06
log11111	4,00E-03	4,24E-04	9,45E+00	0,00E+00	3,17E-03	4,83E-03
_cons	-1,45E-02	2,11E-03	-6,87E+00	0,00E+00	-1,86E-02	-1,03E-02
Kuaför Hizmetleri						
reelexpend~e	1,11E-06	3,60E-07	3,12E+00	2,00E-03	4,20E-07	1,81E-06
log12111	5,10E-04	1,41E-04	3,62E+00	0,00E+00	2,34E-04	7,86E-04
_cons	7,35E-04	7,07E-04	1,04E+00	2,90E-01	-6,52E-04	2,12E-03
Kişisel Bakım Ürünleri						
reelexpend~e	8,03E-06	8,20E-07	9,80E+00	0,00E+00	6,42E-06	9,63E-06
log12131	2,56E-04	3,89E-04	6,60E-01	5,10E-01	-5,06E-04	1,02E-03
_cons	8,18E-03	1,85E-03	4,41E+00	0,00E+00	4,55E-03	1,18E-02

KAYNAKÇA

- Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 60-76.
- Aslanpınar, B. (2013). Anayasa Mahkemesi'nin Vergi ve Benzeri Mali Yükümlülüklerle İlişkin Kararlarında Kamu Yararı Ölçütü. *TBB Dergisi*, 299-320.
- Aşkın, U. (2014, Ağustos 7). *sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=27*.
sosyalpolitika.fisek.org.tr: <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=27> adresinden alınmıştır
- Atkinson, A. B. (1987). On The Measurement of Poverty. *Econometrica*, 749-764.
- Atkinson, A., & Stiglitz, J. (1976). The Design of Tax Structure: Direct versus Indirect Taxation. *Journal of Public Economics*, 55-75.
- Aydın, D. (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk. *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 1-14.
- Aydın, M., & Türgan, T. (2011). Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 249-274.
- Bahçe, S., & Bahçe, S. (2008). İnsanı Gelişme Endeksi. F. Başkaya, & A. Ördek içinde, *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü Eleştirel Bir Giriş* (s. 545-553). Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı Maki BasınYayın.
- Birdsall, N., & Londono, J. (1997). Asset Inequality Matters: An Assessment of the World Bank's Approach to Poverty Reduction. *The American Economic Review*, 32-37.
- Bresson, F. (2010). A General Class of Inequality Elasticities of Poverty. *The Journal of Economic Inequality*, 71-100.

- Coşkun, D., & Tireli, M. (2010). Dünya Bankası ve UNDP'nin Küreselleşme-Yoksulluk İlişisine Yönelik Yaklaşımları. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 41-56.
- Coudouel, A., Hentschel, J., & Wodon, Q. (2002). Poverty Measurement and Analysis. J. Klugman içinde, *A Sourcebook For Poverty Reduction Strategies* (s. 27-74). Washington D.C.: The World Bank.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 83-104.
- Çeçen, A. (1975). Hukukta Norm ve Devlet. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71-115.
- Dubihlela, D., & Sekhampu, T. (2014). The Impact of Price Changes On Demand Among Poor Households In A South African Township. *International Business & Economics Research Journal*, 463-474.
- Erkin, G. (2012). Vergilendirme Yetkisinin Tabi Olduğu Anayasal İlkeler. *Ankara Barosu Dergisi*, 237-250.
- Fleurbaey, M., Herpin, N., Martinez, M., & Verger, D. (1998). Mesurer la Pauvreté? *Economie et Statistique*, 23-33.
- Friedman, M. (1972). *An Economist's Protest: Columns on Political Economy*. New Jersey: 132-134.
- Güriz, A. (2001). *Adalet Kavramı*. İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Hayek, F. (1960). *The Constitution of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Horuş, M. (2008). Yoksul Yasaları. *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Bülteni*, 130-133.
- İnsel, A. (2001). İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri. *Toplum ve Bilim*, 62-72.

- Jansen, A., & Schulz, C.-E. (2006). *Water Demand and The Urban Poor*. Norveç: Working Paper Series in Economics and Management.
- John, Piachaud, D., & Webb, J. (2004). Why has poverty changed? H. Glennerster, J. Hills, D. Piachaud, & J. Webb içinde, *One Hundred Years of Poverty and Policy* (s. 48-60). York: Joseph Rowntree Foundation.
- Kakwani, N. (1993). Poverty and Economic Growth With Application to Cote D'Ivoire. *Review of Income and Wealth* , 121-139.
- Kakwani, N. (2000). Whah Is Pro-Poor Growth? *Asian Developement Review*, 1-16.
- Kaya, A. (2004). Sürdülebilir Kalkınma ve Yoksulluk. E. Kutlu içinde, *İktisadi Kalkınma ve Büyüme* (s. 215-243). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kaya, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Kovancı, O. (2003). Hayır Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasalar. *Mülkiye Dergisi*, 255-278.
- Kumar, P., Kumar, A., Parappurathu, S., & Raju, S. (2011). Estimation of Demand Elasticities for Food Commodities in India. *Agricultural Economics Research Review*, 1-14.
- Marshall, A. (1969). Three Lectures on Progress and Poverty. *Journal of Law and Economics*, 184-226.
- Marx, K. (2012). *Kapital*. İstanbul: Yordam Kitap.

- Milanoviç, B. (2009). *Poverty and The Economic Transition: How Do Changes in Economies Of Scale Affect Poverty Rates for Different Households?* Washington D.C.: World Bank.
- Mutlu, A. C. (2012). Dünü Bugünü ve Yarınıyla Vergilendirme Yetkisinin Hukuksal Perspektifi. *TBB Dergisi*, 123-154.
- Necat, Ö., Alemdar, T., & Demirdöğen, A. (2012). Kırsal Yoksulluk Ölçümü Sorunu ve Türkiye. *10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, (s. 322-329). Konya.
- Özüğurlu, M., & Güngör, F. (1997). İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet. *A.Ü. SBF GETA Tartışma Metinleri*, 1-24.
- Polanyi, K. (2013). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rahnema, M. (2008). Yoksulluk. F. Başkaya, & A. Ördek içinde, *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü Eleştirel Bir Giriş* (s. 1367-1384). Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı Maki Basın Yayın.
- Ramsey, F. (1927). A Contribution to the Theory of Taxation. *The Economic Journal*, 47-61.
- Ravallion, M. (1992). *Poverty Comparisons A Guide to Concepts and Methods*. Washington D.C.: The World Bank, LSMS Working Paper.
- Ravallion, M. (1996). *Issues in Measuring and Modeling Poverty*. Washington D.C.: The World Bank, Policy Research Working Paper.
- Ravallion, M. (2001). Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages. *World Development*, 1803-1815.

- Ravallion, M., & Chen, S. (2008). *The Developing World Is Poorer Than We Thought, But No Less Successful in the Fight Against Poverty*. Washington D.C.: World Bank Policy Research Working Paper.
- Rawls, J. (1971). *Theory of Justice*. New York: Harvard University Press.
- Rowntree, S. (1908). *Poverty: A Study of Town Life*. Londra: Macmillan and Co. Limited.
- Semerci, P. U. (2010). Dev ve Cüce Aynı Yolda: Yoksulluk ve Pozitif Özgürlükler. P. U. Semerci içinde, *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk* (s. 1-19). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sen, A. (1976). Poverty: An Ordinal Approach to Measurement. *Econometrica*, 219-231.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Solheim, E. (2013). *Developement Co-Operation Report: Ending Poverty*. Paris: OECD Publishing.
- Şener, Ü. (2012). Kadın Yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 51-67.
- Şenses, F. (2013). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses, F. (2013). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses, F., & Önder, H. (2006). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi. B. Ülman içinde, *İktisat Siyaset ve Devlet Üzerine Yazılar (Prof. Dr. Kemal Saybaşı'ya Armağan)* (s. 199-221). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Tekbaş, A. (2009). *Vergi Kanunlarının Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- Tekbaş, A. (2010). Vergi Kanunlarının Tabi Olduğu Anayasal İlkeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 123-191.

- Topuzkanamış, E. (2012). Yeniden Paylaşım, Vergilendirme ve Adalet. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 103-131.
- Townsend, P. (1954). Measuring Poverty. *The British Journal of Sociology*, 130-137.
- TÜİK. (2014, 11 19). www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013. www.tuik.gov.tr:1013 adresinden alınmıştır
- Türk, İ. (2004). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- UNDP. (1990). *Human Development Report 1990*. New York: UNDP.
- UNDP. (1997). *Human Development Report*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2003). *Human Development Report: Millennium Development Goals, A Compact Among Nations to End Human Poverty*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2006). *Human Development Report 2006, Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2010). *UNDP For Beginners: A Beginners Guide to the United Nations Development Programme*.
- UNDP. (2014, 12 01). www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml: <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml> adresinden alınmıştır
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 155-173.
- Wagle, U. (2002). Rethinking poverty: definition and measurement. *International Social Science Journal*, 155-165.
- Woltjer, G. (2011). Meat Consumption, Production and Land Use: Model Implementation and Scenarios. *Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu*.

- World Bank. (1978). *World Development Report: Prospect For Growth and Poverty Alleviation*. Washington D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development.
- World Bank. (1980). *World Development Report*. Washington D.C.: The World Bank.
- World Bank. (1980). *World Development Report*. Washington D.C.: The World Bank.
- World Bank. (1990). *World Development Report: Poverty*. Washington D.C.: Oxford University Press.
- World Bank. (2000/2001). *World Development Report: Attacking Poverty*. 2001: Oxford University Press.
- World Bank. (2010). *World Development Report: Development and Climate Change*. Washington D.C.: The World Bank.
- Yereli, A. B., & Ata, A. Y. (2011). Vergi Adaletine Ulaşma Yöntemleri Çerçevesinde Fayda İlkesinin Teorik Açıdan Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 21-32.
- Yılmaz, Z. (2012). *Yoksulları Ne Yapmalı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Zabcı, F. (2009). *Dünya Bankası: Yanılsamalar ve Gerçekler*. İstanbul: Yordam Kitap.

ÖZET

YOKSULLUK VE VERGİ POLİTİKALARI: TÜRKİYE ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ANALİZ

Pelin TANYELİ

Yüksek Lisans Tezi, Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Serdal BAHÇE

Aralık 2014, 67 sayfa

Yoksulluk son dönemlerde Dünya Bankası'nın ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının artan derecede ilgi odağı haline gelmiştir. Bu kapsamda yoksulluğu azaltma stratejileri geliştirilmiş ve çeşitli destek programları uygulanmıştır. Ancak ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal şartlarının birbirinden oldukça farklı olması yoksulluğun ölçülmesini ve değerlendirmesini zorlaştırmaktadır. Bu çalışmada vergi oranlarında yapılan değişikliğin yoksulluğa etkisi ekonometrik olarak ölçülmeye çalışılmış ve sonuçların maliye politikası alanındaki uygulamaları ve politika önerileri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Gelir Dağılımı, Maliye Politikası, Yoksulluk Sınırı

ABSTRACT

POVERTY AND TAX POLICIES: AN APPLIED ANALYSES ON TURKEY

Pelin TANYELİ

Master's Thesis, Department of Public Finance (Public Economics)

Supervisor: Associated Professor Dr. Serdal BAHÇE

December 2014, 67 pages

Recently, poverty has increasingly become a focal point of World Bank and United Nations Development Programme. Alleviating poverty strategies are developed and a series of support programmes are implied in this context. However, the substantial differences of country's economic, politic and social conditions make it hard to measure and evaluate poverty. In this study, it is tried to measure the econometric effect of tax rate changes to poverty and to assess the implications of results at fiscal policy and policy offers.

Keywords: Poverty, Income Distribution, Fiscal Policy, Poverty Line